

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENHARMADIK ÉVFOLYAM.
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1924.

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet és kritika művelése.

Tisztviselők:

Elnök: Négyesy László.

Aelnökök: Dézsi Lajos, Szász Károly, Viszota Gyula, Zoltvány Irén.

Titkár: Alszeghy Zsolt.

Szerkesztő: Pintér Jenő.

Jegyző: Brisits Frigyes.

Pénztáros: Ágner Lajos.

Választmányi tagok:

Angyal Dávid,
Badics Ferenc,
Bajza József,
Baranyai Zoltán,
Baros Gyula,
Bán Aladár,
Bánóczy József,
Békefi Remig,
Binder Jenő,
Birkás Géza,
Bleyer Jakab,
Borbély István,
Császáz Elemér,
Császáz Ernő,
Czapáry László,
Eckhardt Sándor,
Erdélyi Pál,
Ferencci Zoltán,
Fest Sándor,
Galamb Sándor,
Gragger Róbert,
Gulyás József,
Gulyás Pál,
Gyomlay László,
György Lajos,
Gyulai Agost,
Hajnóczy Iván,
Harsányi István,
Hegedüs István,

Horváth Cyrill,
Horváth János,
Husztai Józsefné,
Imre Sándor,
Jakab Ödön,
Kardos Albert,
Kastner Jenő,
Kádár Jolán,
Kéky Lajos,
Kisparti János,
Kiss Ernő,
Kőrös Endre,
Kristóf György,
Kürti Menyhért,
Lakatos Vince,
Leffler Béla,
Lehr Albert,
Lengyel Miklós,
Madai Gyula,
Marczinkó Ferenc,
Melich János,
Mitrovics Gyula,
Morvay Győző,
Német Károly,
Oberle Károly,
Olgyai Bertalan,
Pais Dezső,
Pap Károly,
Papp Ferenc,

Paulovits István,
Pekár Gyula,
Perényi József,
Pitroff Pál,
Radó Antal,
Radványi Kálmán,
Sajó Sándor,
Sebestyén Gyula,
Sik Sándor,
Solymossy Sándor,
Szemkő Aladár,
Szigetvári Iván,
Szily Kálmán,
Szinger Kornél,
Szinyei Ferenc,
Szira Béla,
Thienemann Tivadar,
Tolnai Vilmos,
Tordai Anyos,
Vargha Damján,
Vargha Gyula,
Várdai Béla,
Veress Samu,
Voinovich Géza,
Wallentinyi Samu,
Werner Adolf,
Zlinszky Aladár,
Zolnai Béla,
Zsigmond Ferenc.

TANULMÁNYOK

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG 1924. ÉVI KÖZGYŰLÉSÉN

Tisztelt Közgyűlés!

Irodalmi társaságban az elnöki megnyitóban is irodalmi dolgokról szokás és illő szólani; én sem akarok ettől eltérni, de a mai időben nehéz minden reflexió nélkül teljesen elvonatkozni nemzetünk jelen állapotától.

Közéletünk, a sokféleképen és szerfölött meggyötört magyarságnak úgyszólván egész élete a világháború utáni hatodik évben is még mindig szomorú képet tár föl előttünk. Nem szólva az anyagiak terén reánk nehezedő s egyre súlyosbodó viszonyokról, szellemi életünk is bizonyára kevés vigasztaló látványt nyújt. S mégsem szeretem hallani, ha valaki a magyar szellemi élet válságát emlegeti, még kevésbbé, ha azt kell látni, hogy nem pusztán mulékony érzelmi hangoltság fakasztja az ilyen nyilatkozatot, hanem kislelkű elcsüggedés, amely másokat is meg akar győzni a maga igazáról.

A válság fogalma igen baljóslatú s a végleges elbukást, a megsemmisülést, a halált is magában rejti; már pedig ettől távol állunk s rajta is leszünk, hogy ne következék be. E végből mindenekelőtt rendületlenül hinnünk kell jövőnkben. Hit nélkül nincs igazi erő; erő nélkül nincs kitartó cselekvő munka, ez utóbbi nélkül pedig nincs sikeres alkotás. A válságos állapot balra fordulásának ijesztő réme ellenében méltán lehet hivatkozni ezeréves történetünkre, melynek bizonyossága szerint a magyarság élettereje nem egyszer megroppant ugyan a nagy megpróbáltatások súlya alatt, de megint csak nekiduzzadva és hű fiaitól megedzve, nemzetünket nemesak anyagi tekintetben, hanem szellemileg is a korábbi lehanyatláshoz képest szinte nem remélt módon újra föllendítette.

Mai, kétségtelenül rendkívül súlyos helyzetünkben nemzeti

létünk biztosításának s egyszersmind régi országhatáraink visszaszerzésének egyedüli módját legtöbben kulturális felsőbb-ségünk megőrzésében és további kifejtésében látják. De ennek a jelszószerűen hangoztatott műveltségi felsőbb-ségnek értelmezésében gyakran egyoldalú fölfogásmóddal találkozunk. Ha valaki kultúrának csupán az értelmi tudáson alapuló művelődést tartja, akkor ez csak félszeg kultúrát jelent. Az igazi kultúrának az intellektuális jellegű tényezőkön kívül lényeges elemét teszik az ember érzelmi világából fakadó művészi szépnek alkotásai, valamint az emberi tevékenység egész körére normaszzerűen kiterjedő erkölcsi jóságtól feltételezett s ennek irányában létesített erkölcsi javak és intézmények is. Röviden szólva: a kultúra az emberiségnek az abszolút értékekhez, az igaz-, szép és jóhoz való viszonya, mely alkotásokban és intézményekben fejeződik ki.

Nemzetünk méltán dicsekedhetik azzal, hogy a századok folyamában sokszor nyomasztó államéleti viszonyok ellenére a kultúrának magas fokára jutott el, s nem a magunk becslése, hanem idegen megfigyelők észleletei szerint is messze felülmúlja e tekintetben az úgynevezett utódállamokat. Valóban a magyarság kis nemzet létére temérdek nagy embert termelt. Vannak világhírű, sőt világszerte ünnepezt költőink; elsőrendű tudósaink; nevezetes publicisztikai íróink; voltak és vannak nagynevű államférfiaink; másfelől bővelkedünk jótékonsági és humanitárius intézményekben. S mégis mi az oka annak, hogy a magyar szellemi élet nemcsak napjainkban, de már jóideje tagadhatatlanul beteges tüneteket mutat föl?

Ne a háború elvesztésére s országunk e miatt bekövetkezett megesonkítására és anyagi kifosztottságunkra gondoljunk. A háborúnak s a nyomában támadt közgazdasági leromlásunknak bizonyára nagy kihatása van szellemi életünkre is, mert megbénítja a szellemi munkának azon ágait, amelyeknek műveléséhez csak drága pénzen beszerezhető s kezelésükben nagy bér-dijakat felemésztő technikai eszközök szükségesek; másfelől pénzünk értékének lezuhanása megakasztja mind a nemzeti közgyűjtemények fokozatos gyarapítását, mind pedig közoktatásügyi intézményeinknek a korrallal haladó felszerelését és szorosabb értelemben vett tanügyi fejlesztését, nem is szólva a szellemi munkásoknak egyéb, sokféle gyakorlati nehézségeiről.

Már a háború kitörése előtt is jelentkezett, de az utána bekövetkezett államéleti gyászos emlékek események nyomában

feltűnőbben megnyilvánuló szelleméleti beteges tünetek okát nem nehéz megtalálni. A diagnózist nem én állapítom meg. Megállapították közéletünk vezérférfiai s ösztönszerűen ráeszmélt az egész nemzet. Szellemi életünk elhanyagolásának és betegségének okát e szerint abban találhatjuk, hogy míg egyrészt kultúránk egyre inkább elkezdett szakadozni természetes gyökerétől, a nemzeti eszmétől és érzéstől, másrészt hova tovább veszendőbe engedte a valódi kultúrának egy másik lényeges elemét: az erkölcsiséget, nemcsak az egyéni életnek, hanem az egész közéletnek, sőt országok létének ezt a szilárd alapját.

Ugyanezt a jelenséget tünteti fel újabbkori irodalmunk is, mert hiszen az irodalom mindig hű tükre szokott lenni az egyes korok szellemi életének. Nem kell bizonyítgatnom, hogy újabb irodalmunk szintén fokozatosan, egyre nagyobb mértékben eltávolodott a valódi művelődés két vezérfényétől: a nemzeti szellemtől és az erkölcsi eszménytől. Szellemi életünk betegségének nincs más orvossága, mint a visszatérés e két erőforráshoz. A fölépülésnek, nemzetünk talpraállításának munkája elsősorban erkölcsi probléma és a tiszta, lelkes hazafiság problémája.

A nemzeti szellem és az erkölcsi eszmény erőforrásaihoz kell fordulni az irodalom körében is. S napjainkban, midőn nemesak dekadens, hanem egyenesen romboló irányzatú, destruktív irodalom is keletkezett, amely ki akarta ölni az eszményekben való hitet, nem csupán a költőknek kell hathatósabban ápolniok a kiemelten megnevezett két ideált, hanem fontos feladat várakozik ez irányban egyszersmind az irodalomtörténet munkásaira s különösen az irodalmi tanulmányok íróira és az irodalmi kritikára.

E feladat vázolásában legyen szabad ez alkalommal a nemzeti eszmétől elvonatkoznom, nem azért, mintha talán a kultúrának ezt a tényezőjét kevésbé méltányolnám, hanem mivel állami belső életünkben, mint másutt is, a nemzeti irányzat újabban megerősödött, s az irodalom körében sem észlelhetni e tekintetben oly nagyfokú elhajlást és olyan nyílt tagadást, mint etikai vonatkozásban.

Szinte hallom némelyek részéről az ellenvetést, hogy az irodalom bűvara nem válhatik az etika kedvéért irodalmi csősszé, aki az irodalom berkeiben tilalom-táblákra hivatkozva, szabad járásukban akadályozza vagy éppen megfenyíthesse az irodalom művelőit. Az irodalom öncélúlag sajátos területe az írókra nézve

korlátlan, s ezen a területen minden író, akár költő, akár elmélet-író, teljesen független. Épp azért nem engedhetni meg, hogy az irodalmat a maga sajátos céljaitól elütő idegen érdekek és másirányú feladatok szolgálójává tegyék. Ez a követelmény nagyon helyes. Az irodalom és ennek története csakugyan ne akarjon lenni se a faj és nemzeti lélek magyarázója (*ancilla ethnologiae*), még kevésbé egyenesen az erkölcs hirdetője és őre (*ancilla moralitatis*), vagy akár a társadalomtudomány, lélektan s egyéb tudományszakok beszegődött szolgálója.

Jól megfontolva azonban különbséget tehetünk cél és cél között. Az irodalomnak, természetesen nem az elméleti és gyakorlati irodalomnak, hanem a legszorosabb értelemben vett nemzeti vagyis a költői irodalomnak sajátos és közvetlen célja (*finis proximus et primarius* — mint a a filozófiában szokás nevezni) csakis a gyönyörködtetés s az ettől felkeltett hatás, a műélvezet. Ez iránt nem lehet kétség. Ámde a költészet, a szépirodalom, végső elemzésben mégsem szakítható ki teljesen az egyetemes emberi élet talajából, szellemi tevékenységünk harmonikus egészéből, lelki életünk egységéből. A költészet öncélúságát nem tekinthetni abszolút érvényű axiómának. A költészetnek közvetlen célja, a gyönyörködtetés, nem zárja ki a szépirodalomnak egy távolabbi célját (egy: *finis remotus-t*) s erre irányuló felsőbb rendeltetését, ami nem más, mint az embernek erkölcsi megnemesítése. Minden idők legnagyobb gondolkodóinak nyilatkozatait bőségesen lehetne idézni ennek a tételnek igazsága mellett. Valóban, ha a költészetnek, amely éppen a legmagasabbrendű műalkotásokban az ember erkölcsi világát rajzolja, semmi kapcsolata nem lenne életünknek, emberi feladatainknak többi nagy értékeivel, az erkölccsel, igazsággal s a világnézetünk harmonikus voltát kialakító egyéb szellemi tényezőkkel, akkor a költészetnek jelentősége és felsőbbrendű értéke nem volna. Ha az emberi élet két legfőbb elvéül csak az életöröm fokozását s a fájdalom csökkentését tekintenők s a költészeti műélvezet lényegéül is ezt a két epikureusi elvet tartanók, akkor ez a szépirodalomnak igen nagy lealacsonyítása lenne.

Azt a sokat emlegetett költészeti öncélúságot tehát nem kell ferdén magyarázni. A szépirodalomnak autonómiája jogos követelmény, de helyesen felfogva teljesen összhangzatban lehet és kell is lennie az emberi lét egyéb föltételeivel, nevezetesen rendeltetésünk erkölcsi mivoltával. A szép bizonyára más, mint a jó;

mindegyiknek külön területe van, de ezen területek összefüggők s egy magasabbrendű egységben, lelki életünknek egyetemes elvű közösségében mind a kettő összetartozik. Így van a költészetben is. A költészetnek a szép a főtörvénye, de sajátos céljának, a gyönyörködtetésnek kockáztatása nélkül nem hazudhatja a rútat szépnek s nem sértheti meg az erkölcsi világrend alap-törvényeit, sőt ellenkezőleg, ha a kettő, a szép és az erkölcsi jó társul egymással, akkor ez az összhangzatos együttlét csak fokozza a szépségnek értékét.

Micsoda feladat hárul már most, a mondottak alapján, szak-tudományunknak, az irodalomtörténetnek munkásaira, nemkülönben az irodalmi tanulmányok íróira és az irodalmi kritikára.

Az irodalomtörténet, mint neve is mutatja, a történeti tudományok közé tartozik. Ámde tudjuk, hogy a történeti tudományoknak is, ha a tudomány nevére méltók akarnak lenni, az időbeli jelenségeknek és a tárgyi adatoknak nem pusztán leírására kell szorítkozniok, hanem okfejtő megértetésükre is törekedniök kell, ami csak szellemtudományi szempontokból történhetik. E szerint az irodalomtörténet körében sem helyezkedhetünk a pozitívista világszemléletből eredő túlzó historizmus álláspontjára, mely egyoldalúan csak tények megállapítására s az irodalmi élet és az irodalmi jelenségek fejlődésének összefoglaló s megint csak tényszerű ismertetésére szorítkozik, hanem ezen történeti fejlődés ismertetésének keretein belül az irodalomtörténetnek mint szellemi termékekről szóló tudománynak természetszerű velejárója az értékelés, már csak azon okból is, mert a szorosan vett nemzeti irodalom tárgykörét alkotó költői művek nem csupán expresszív jellegűek, nemcsak a faj, korszellem és környezet kifejezői, hanem elsősorban művészeti alkotások s mint ilyeneket esztétikai megítélést kívánó művekkül kell őket tekinteni. Nem elegendő tehát az irodalomtörténetben az életrajzi adatok, a költői művek alapjául szolgáló élményi mozzanatok, továbbá a környezeti és korhatások, az irodalmi hagyomány, a költői motívumok s egyéb formai és tartalmi írói hatások kimutatására törekedni, ami végső elemzésben mind csak relativizmusra vezet, hanem fősúlyt az abszolút becsű szépségeket tartalmazó műveknek s ezek alkotóinak, a remekíróknak, a nagy költői egyéniségek s ezek pszichéjének megértetésére kell helyezniünk. Evvel kapcsolatban az irodalmi művekben rejlő egyéb

szellemi értékeket is fel kell tüntetni, még pedig az objektív idealizmus látószögéből, ahonnan tekintve mindaz, amit a költők megénekelnek: a haza, a nemzet, a társadalmi és családi élet — mind csak eszményi kapcsolatok alapján állanak fenn. Épp azért, aki ezen eszményi kapcsolatokat lazítani igyekszik vagy akár csak a bennük rejlő legnagyobb emberi igazságokat tekinteten kívül hagyja, az — akár költő, akár elméletíró — helytelen úton jár.

Nem szeretném, ha félreértésre szolgáltatnék okot. Nem arról van itt szó, hogy szaktudományunkat, az irodalomtörténetet ne építsük fel önelvű alapon és autonóm módon, hanem csak arról, hogy ne rekesszük ki a nemzeti és egyéni élet mélységeit átfogó s egyetemesen ható szellemi erők és szellemi értékek feltüntetését. Mert aki csak a tényekhez tapadó módon apró részecskéket rakosgat össze felsőbbrendű szintetikus szempontok nélkül, az lehet szorgalmas, ügyes és tehetséges mesterember módjára igen kiváló kutató és érdemes eredményeket megállapító szaktudós, de irodalomtudományi szempontból nem tekinthető mélyen járó és a mélységeket átfogó elmének.

Az irodalomtörténet munkásainak tehát a tárgytörténeten kívül, mely az anyagra, — a műfaj- és stílustörténeten kívül, mely a formára vonatkozik, a tartalomra, még pedig annak nemcsak általában eszmeáramlati és eszmetörténeti megnyilvánulásaira, hanem különösen egyéni világnézeti sajátosságaira is ki kell terjeszteni figyelmüket. Ezen utóbbi tartalmi körben — ezt hangsúlyozva mondom — nem lehet érintetlenül hagyni a szépirodalmi műveknél sem az életfelfogás lazaságát, erkölcsi zavarosságát, még kevésbé az erkölcsi felfogás nemességé és tisztasága elleni vétségeket.

De hiszen ez a bíróságihoz hasonló ítélkező eljárás mód! — fogják némelyek ellenvetni. Hát igenis ítélkezés. Amily jogosultnak kell elismernünk költői művek elemzésében az esztétikai ítélkező értékelést, épp oly joggal ítélkezhetni a morál szempontjából legalább is azon esetben, ha valamely költői műben az erkölcsiség megsértését vagy az etikai eszmények lekicsinylését látjuk. Az irodalomtörténet fő szempontja bizonyára nem a moralista kritikus egyoldalú felfogása, aki mindig, még az irodalomban is az írók világnézetében megnyilatkozó erkölcsi eszmékre helyezi a fősúlyt, s az igazat és jót többre értékelvén a szépnél, mindig erkölcsi eszmei tartalmat keres s ehhez képest

az író és mű etikai jelentőségét helyezi az irodalmi méltatás középpontjába, mintegy gyakorlati okulást és erkölesi tanulságot igyekezve kihámozni a költői művekből is.

De amily egyoldalúnak jellegezzhetjük az ilyen eljárást, éppoly helytelennek tarthatjuk azt az álláspontot, mely szerint az irodalmi elméletbe sem szabad belevinni semmiféle a priori eszményt, s amely az irodalmi méltatást teljesen szabadelvűnek és föltevés nélkülinek hirdeti, azt követelve, hogy az irodalmi művekben csakis történeti tényeket lássunk s fő dolognak csupán megértetésüket tartsuk. Ez az egyoldalú történeti módszer az irodalmi méltatást a politikai és műveltségtörténet keretébe akarja beleilleszteni, s azt igyekszik kimutatni, hogy az irodalmi művek tulajdonképpen nem egyebek, mint a különféle korok társadalmi és államéleti eszméinek és törekvéseinek kifejezői. Irodalomtudományi szempontból ez az elmélet azért is helytelen, mert háttérbe szorítja az író egyéniségét. Még inkább így tesz az a természettudományi alapon nyugvó s mechanikai módszerű, ma már egyébként mind szűkebb körre terjedő felfogásmód, mely szerint az irodalmi művek a faj, kor és a környezet szükségképeni, determinált eredményei.

Ezek ellenében meg kell óvnunk az egyéniség érvényét. Mert hiszen ha kimerítettük is valamely irodalmi műnek lehetőleg összes meghatározó tényezőit, még mindig marad valami, amit csakis az író sajátos egyéniségével fejthetünk meg, s éppen ebben rejlik magának a műnek eredetisége s legtöbbszörre kiválósága is. Mi tehát az írók, a költők egyéniségét nem az említett determinált módon megszabottnak, hanem erkölesi lényűnek tartjuk, s az irodalmi műveket is mint a szellemi világ jelenségeit elsősorban az egyéniség sajátos voltával legszorosabb összefüggésben levő alkotásoknak tartjuk. A természeti és környezeti tényezők hatását mind az íróra, mind munkásságára elismerjük, de szerintünk ezen ható erők csak másodlagos érvényűek s éppen nincsenek mindig és szükségképen döntő befolyással.

Van azonban az egyéniség elvének még egy más folyománya is. Aki az egyéniséget erkölesi lényűnek, következésképp mindennemű tevékenységéért felelősnek fogja fel, az a költőket sem mentheti fel ezen elv alól, ha műveikben összeütközésbe kerülnek a morál törvényeivel. Mert jogosan szokás hangoztatni:

amint nincs külön úri morál, épp úgy nincs külön művészi morál sem.

Még egy fontos kérdést kell legalább csak futólag, de külön is érintenünk: a szépirodalomban a forma és tartalom viszonyának kérdését, amely egyébként bennrejlík már az eddig mondottakban is. Ismeretes, hogy e kérdésben olykor a költők részéről is, de főleg elméletírók körében két ellentétes fölfogás-mód nyilvánul meg: egyik a forma ellenében a tartalmat tartja fő dolognak a költői művekben is, a másik pedig a formát, a tág értelemben vett kifejezés-módot. Mind a kettő téves, mert szélsőséges nézet. Ennek fejtegetésébe itt nem bocsátkozom. Csak azt akarom kiemelni, hogy helyes fölfogás szerint költői művekben a forma és tartalom egyenrangú oly értelemben, hogy mindkettőnek összhangzatos egységben kell lennie. Annyi bizonyos, hogy a még oly fennköltén erkölcsös és igaz tartalom sem biztosítja a költői mű szépségét művészi forma, megkapó kifejezés-mód nélkül. Újabban épp ezért sokan a formát szokták a költői mű legértékesebb elemének, sőt lényegének tekinteni. E fölfogás egyoldalúsága azonban mindjárt szembeötlő, ha például — szándékosan említék idegen költőt — Verlaine költészetére gondolunk. Számos versében a költői nyelvnek lehetséges finomsága van és csupa muzsika szól belőlük s mégsem élvezhetni verseit zavartalan gyönyörködéssel, sőt — mint a költő életrajzában olvashatni — finomabb-lelkű olvasókban nagy fölháborodást keltettek a bennük megnyilatkozó erkölcsi léhaság s a gyakran nemtelen érzéstartalmuk miatt. Ez a példaként említett egyetlen, de azt hiszem, elég csattanós bizonyosság megint csak arra utal bennünket, hogy az irodalmi értékelésben az erkölcsi szempont nem mellőzhető.

Ugyanez állapítható meg az irodalmi tanulmányokra és az irodalmi kritikára nézve. Mindkettő az irodalomtörténet legfontosabb előmunkálatai közé tartozik. A kettő közül, bár lényegbe vágó különbség nincs köztük, mégis az irodalmi tanulmány áll közelebb az irodalomtörténethez. Míg ugyanis a kritikának, a műbíráltnak tárgya csak *egy* irodalmi mű szokott lenni, még pedig nem közismeretű, hanem újabban megjelent mű, az irodalmi tanulmány — melyet idegen szóval *essay*-nek nevezünk, bár e névnek eredeti szerény jelentését (a „kísérlet“-et) messze meghaladja —, legtöbbsnyire elmúlt korok irodalmi alkotásaival foglalkozik, vagy ha élő íróról szól, akkor is rendszerint

az illető írónak összes termékeit, valamely költőnek egész munkásságát, költői pályáját vagy mint még máskép mondani szokás: életművét (oeuvre) ismerteti.

Mindkét írásműnek, az irodalmi tanulmánynak és a kritikának fő feladata a rendszerint egybefoglaló ítélet alakjában is kifejezett értékelés, amely viszont a költői műveknek elsősorban esztétikai elemzésén alapul. De az esztétikai értékelés nem kirekesztőn fő tényezője egyiknek sem; mert a pusztán esztétikai értékelés elvégre nem meríti ki a költői műnek teljes jellemét, annál kevésbé magának a költőnek egész lelki világát. Ugyanazon elvi alapon, melyről irodalomtörténeti vonatkozásban már szólottunk, mind az essay-író, mind pedig az irodalmi kritika teljes joggal alkalmazhatja az etikai ítélkezést is abban az esetben, ha erkölcsileg léha szellemű művekről van szó. A nagy Széchenyi István gróf tömött, velős szavai szerint a kritikának kötelessége: „a rossznak magvát hintő könyveket s veszedelmes következményeket, ha máskép nem lehet: tüzzel, tűrhetlen gúnyfullánkkal rontani s megsemmisíteni“. Egyik tudós tagtársunk, kinek az irodalmi kritikáról írt művéből idézem a nagy államférfiú szavait, a kritikát illetőleg maga is arra az álláspontra helyezkedik, hogy mivel a művészet templomában csak tiszta lélekkel lehet áldozni, a léha irodalmi jelenség nem érdemel kíméletet és az irodalom kufáraival szemben, akik selejtes árucikkeiket többnyire az érzékiség mételyező burkába csomagolva, a közönség nyakába akarják varrni, még a metsző gúny is nemesebb fegyver, mintsem alkalmazni ne lehetne.

Úgy vélem, sok mulasztás terheli e tekintetben újabbkori kritikánkat. Tisztelet a kivételeknek! A múlt évszázad utolsó tizedeiben nálunk is divatba jött a „fin de siècle“-nek nevezett korszellem kritikai irányzata. Ez a korszellem nem tisztelte az ideálokat; nem volt előtte úgyszólván semmi szent dolog; mindennel csak gúnyolódott; anyagelvű világnézete, vagy ha nem mindig is ez, legalább is szkepticizmusa megrendítette a hitet az abszolút értékekben és egyetemes érvényű igazságokban. Ezek helyett a szellemi világ jelenségeinek megítélésében relativizmus és szubjektívizmus kapott lábra.

A szépirodalom Európa-szerte maga is elkorcsosult, s a kritika ahelyett, hogy szilárd elvű műbölcsélet alapján az idealizmust istápolta volna, maga is elvtelen lett; a szépirodalomban fő szempontul csupán az érdekességet tekintette s a költői művek

tárgyi alapú méltatása helyett csak alanyi hatásuknak, általában az egyéni benyomásoknak szellemeskedő előadására törekedett. Így jött létre az úgynevezett impresszionista műbíráló, mely nálunk is elterjedt s mely az esztétikai normatív ítélkezés helyébe a költői művek bírálatának fölfogását oda módosította, hogy ez a száraznak tartott mesterség maga is mintegy művészivé váljék: érzelmi, lirizáló, írói artisztikumokban úszó kritikává, melyben a tárgyilagossági reflexiók helyét szípkázó ötletek, nem ritkán paradox szólások, szuperlatívuszokban puffanó mondások foglalják el, amelyek csillogó nyelven előadva teljesen beleömlenek az érzelmi áradatba. A művészi forma, magában véve, a kritika körében nemesak nem ítélhető el, sőt inkább fokozza a kritika hatását. A baj csak az, ha ez a formai művészet az irodalmi kritika valódi feladatának, az esztétikai elemzésnek és a tárgyi ítélkezésnek rovására túltengővé fajul.

De ennél is nagyobb baj, s már egyenesen fájlalható jelenség, mikor azt látjuk, hogy a kritika teljesen kirúgja láb alól az esztétikát, még inkább az etikát, s teljesen a közönség napi ízléséhez alkalmazkodik avagy hírlapi reportage-szerű színvonalra süllyed, sőt ami már teljes elfajulást jelent, ha komolytalan reklám-cikké aljasul.

Fájdalom, nálunk még magát komoly irányúnak valló folyóiratban is fölbujáozott az ilyfajta érdekszövetkezeti kritika. Viszont a tudományos elméletek elvszerű álláspontján megírt kritikák egyre gyérebbek lettek s a közelmúltban az irodalmi nagy zsbivásáron hangos torokkal zajongó és szinte megfélemlítően csúfondáros leszólással működő kritikaszterek hadával szemben a régi hagyományokat tisztelő, konzervatív, de azért éppen nem maradi irányzatú kritika egyre halkabbszavú, mindinkább båtortalanabbá lett.

Aránylag még nem sok évre visszatekintő Társaságunk a helyes irányú irodalmi elmélet tekintetében mindig jó példával jár elől, mert a folyóiratunkban megjelent irodalmi tanulmányok kezdettől fogva hüen ápták nemzeti irodalmunk nagy eszményeit, s ugyancsak folyóiratunknak számos kisebb cikke, főleg pedig az 1919. év elején megindított külön kritikai rovata tárgyilagossággal ismertette újabb szépirodalmunk termékeit, s ha kellett, kíméletlenül nyesegette az új magyar költészet fattyúhajtásait.

Óhajtandó, ami felől egyébként nem lehet kétség, hogy Tár-

saságunk és kiadványa a jövőben is ez irányban fog működni. Míg egyrészt régebbi korszakok ismertetésében nem fogja elmulasztani — az irodalomtörténet és irodalmi tanulmányok egyéb szempontjain kívül — az irodalmi nagyjaink kiváló alkotásaiban megnyilvánuló erkölcsi hatóerők feltüntetését, amelyeket mint állandó értékeket főleg napjainkban az állami és társadalmi fölforgató irányzatokkal szemben lehet nemes védelmi fegyverül fölhasználni, addig másfelől újabb szépirodalmunk kritikai ismertetésében tárgyilagosan, de egyszersmind bátor hangon, s ha szükséges, a keményebb megrovástól sem riadva vissza, őrizni fogja irodalmunk nemes hagyományait.

Ebben a biztos hitben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság ezévi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Zoltovány Irén.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE

1.

A mai élet a gazdasági problémákat emelte az embert-mozgató kérdések középpontjába: minden társadalmi életnyilvánulás ezekhez a problémákhoz igyekszik igazodni, az egyéni életnek is ezekből áll össze a tengelye, a politikai küzdelmek kortesszónoklataiból is ezek harsognak felénk. A gazdasági problémáknak ez az uralkodó szerepe érezhető az irodalomban is; szinte azt mondhatnók, az irodalmi termés két csoportba különül: az egyik csoportban a mindennapi élet gazdasági problémái fűtik az ihlet kohóját vagy a részvét, vagy a faj féltése, vagy az őszinte Mammon-imádat tüzelőanyagával, — a másik csoportban az örök gazdasági problémáskodás nagyvárosi füstjéből menekülő poétalelkek csendes magánybárévülése jut szóhoz. Ez az elkülönülés a lírában a legőszintébb: *a lírában*, amely az új kötetek és új poéták végeláthatatlan sorát termi; új kötetekét, amikor a kiadás nehézségei a tudományos irodalomnak csaknem teljes elnémulását okozzák, új poétákét, amikor a forrongó ízlés még a legelismertebb régi poéták kedveltségét is veszedelmesen kikezdi. Nyilvánvaló, hogy e nevek nagyrésze, amelyek most a könyvtári polcok verses-köteteiről a vásárló felé mosolyognak, a teljes feledésre van predestinálva: hiszen sokszor szó sincs másról, csak ama poétai megszólalásra ihlető tizenyele esztendő gyerekléleknek egy kis, szűk körben tetszést aratott, de minden irodalmi érték nélkül való hangulat-kicsordulásáról. Ezekről a holtan született kötetekről itt kár lenne szólnom: a mai ifjúság a jóakarató figyelmeztetést úgysem veszi magára, a józan kritikára úgysem hallgat. Összefoglaló bemutatásban tehát csak azokról szólok, amelyek valami szempontból az irodalmi kritika észrevételeit megérdemlik.

Az elmúlt esztendő karácsonyára látott napvilágot Sík Sándor verseskönyve, a *Csend* (Pallas kiad.). A költő a csend erdei magányába menekül e „tépett világok, tépett emberek bódult zürzavarából“, az Isten nagy, meleg kezén bú meg, ott,

ahol a zűrös élet zajongása is orgonaszóvá csitul. A tevés-vevés, örökös hangosság elől való menekülés, a csendnek, a békés szeretetnek Istendícsérete: ez a két összetevő határozza meg Sík Sándor kötetének lelkiségét. A színek varázsa azonban gazdag palettáról kerül: előtte van az egyszerű természet minden szépsége, a szelid lelkiséggel telített búzavirág, a május illatát dalolva osztó orgona, a titokterhes boldogságtól sugárzó fehér ákácvirág, a poétalelket hintás csónakra ragadó lombzúgás, az életenergiát rügybefakasztó márciusi bokrok, a Balaton májusi békéje, a koszorús menyasszonyok rejtelmes boldogságát illatozó almafavirágok...

„Eg, föld, vizek most bennem orgonálnak,
Ajak vagyok a zengő Mindenben,
A Minden én, a bujdosó világ,
Mely megsirallik boldog reszketéssel
Es visszabúg öledre Istenem.“

Ezt a sajátos természetszemléletet a lélek látósíkjára sajátos lelki élet vetíti rá, az Isten-keresésnek és Istennel való összetartozásnak sajátos fogócska-játéka, amelyet e kötet *Aldás* című ciklusa jelenít meg. Az Istennel szemben való elhelyezkedésnek két világirodalmi lírapéldája jut az eszembe: Verlaine *Sagesse*-e és Rilke *Stundenbuch*-ja; Sík költészetének egyéni báját éppen az a gyermekes őszinteségbe és egyszerűségbe merülő Isten-kultusz jellemzi, amely nem multat és szeretetet zsoldározz, mint Verlaine, nem is problémákat merevít gondolatfelhők képeibe, mint Rilke, hanem rábocsátja emlékeinek magafaragta csónakját az Istenszeretet tengerének éjszakai csendjére. A kötetnek ez a ciklus a legszebb csokra; az emberszeretnek egyebütt is dallá nemesülő melegsége, a természetszeretet és szépségesodálás poverellói öröme innen fakad és ide ömlik vissza. Modern lírai költészetünknek egyik legszebb kötetét köszöntjük e verseskönyvben.

Különleges művészeti szempontból is nagyon érdekes Reményik Sándor új kötete: *A műhelyből* (Studium kiad.). „Új verseimnek ebbe a sorozatába azokat vettem be — írja előhangul —, melyek a költőnek a művészethez, elsősorban a saját művészetéhez való viszonyát jellemzik.“ Tudnivaló, hogy Reményik Sándor Erdélynek a poétája: neve akkor emelkedett a köztudatba, amikor az erdélyi magyarság lelkének utolérhetetlenül meleg és erőteljes szavát költeményekbe kristályosí-

totta. Hálátlanság lenne azonban a poétával szemben, ha egész költői értékét csupán azokra a versekre szorítanók. Ez az új kötet is vallomás arról, hogy a költői lélek tudatos elhatározással vállalta a végek dalnokának szerepét: és a kötet legszebb darabjai annak a habozó, ingadozó kétségnek a tükördarabjai, hogy vajjon a *kell* parancsa valóban így rendelkezett-e vele. A kötelesség tudata él benne és önfeláldozó hévvel ragaszkodik e tudathoz, — bár néha az önnön lelkének feltáruló kétség-örvényei megborzongatják és amott vallott hitét a lelkében megtagadtatják. Nehéz lehet mindig hitet sugallani, olyankor is, amikor a keserű való éppen a költő hitét fojtja ködbe: de lírai szempontból rendkívül érdekes belső feszültség ez, s e feszültségből erőteljes dalok fakadnak. Reményik, a küzdő poéta, lelkében korántsem a küzdelemre termett: művész ő a renaissance nagy művészeinek genreéből, akik a maguk szebb életét művészetükben éltek. A művészet örök, halhatatlan értékének a tudata lobog benne és az élet megtépettségei közül ide, ehhez a tudathoz menekül, irigyelvén Archimedest, aki minden körülötte levőt feledni tudott a benne élő probléma lángjánál. A művészet az ő kezében szita, melyen az életet selyemfövényyé, aranyporrá szitálja; a művészet varázsköntös, amelybe mezítelenül fagyoskodó lelkét öltözteti. És mégis szent foglalkozásnak érzi a maga költőiségét, és mindig megremeg a fenség sejtelmétől, valahányszor e daltengerbe veti a maga esendes hálóját. Nem a lelkük mezítelenségét mutogató poéták sorából való: de nem is a hazugok sorából, — költeményei egyéni hieroglifjegyek, amelyeket csak a rokon-szenvedés és rokon-öröm tud megfejteni. Az ő dalérzéseinek mindig megvan „Istentől kapott nemeslevelük.“ És ez érzések szimboluma ma alig lehetne más, mint a szomorúfűz, melynek

„Törvénye az, hogy ágait lehajtsa
A tó tükrére esüggedt-komorán,
Akkor is, mikor napfény hull reá,
Akkor is, mikor zöldje ütközik, —
S tavaszba fordul a vénhedt világ.“

És ezt a művészi szépségekben oly gazdag poézist még közelebb hozza a szívünkhöz a benne megszólaló nemes férfilélek: aki a dicsőség sziklafokán találja magát és most ezt a dicsőséget nagyságban szeretné elérni: magábaszállással, kristályos jegecedéssel, művészi megéréssel. A nagy poéta lelkének

közelségét érzi az ember e kötet olvastakor: s tisztelettel, szeretettel telik meg a szíve.

Gazdag lírai kincs Mécs László kötete is (*Hajnali harangszó*. Ungvár), de a világa teljesen más világ. A Felvidék magyarságának a lelke szólal meg költeményeiben, áradó hévvel, szívet és formát széttépő szenvedéllyel. A tót nép fiának érzi magát, a tót-magyar testvériséget hirdeti. Végigélte forrongó ifjúi lelke a háborút és papi hivatása elébe tárja a jelen minden testi és lelki nyomorát. Ebben a keserű, mulatozásban és szenvedésben szertelen korban az a szív, amely a szenvedővel közösséget érez, csak lázongani tudhat, csak három hangra lehet muzsikája: a vigasztalásra, a méltatlankodásra és a szeretetsóvárgásra. Keserű panaszának hallatára néha már nem is „fájdalom, de az irtózat fogja el az embert: hosszú sorainak ömlő keserűségpátoszából valami dermedt ijedtség szállja meg a szívünket. A nyomor jajkiáltása Mécs László verseiben úgy süvölt, mint a fergeteg vihara. Ez nemcsak az érzés őszinteségének, hanem bámulatos stílusának is eredménye: a fokozó szinonimák partjavesztett áradásának, a szemében megakadó természet csodás változatosságú képformálódásának, parancsoló erejű, minden szokottságot letipró ritmusának. A szenvedéllyel lobogó érzés a verskorlátokat úgy elönti, mint az olvadó Duna árja a partot: de mivel ez a lobogás benne teljesen megérthető, a sajátos formán sem lehet fennakadnunk. Hiszen ritmuskészsége meglepően teljes: a játszi sorok is könnyen születnek tolla alatt; a kötet egésze azonban nem a játékos, hanem a perzselő hangulat tükre. Hatalmas ígéret, már most is művészi gyönyörködésben is gazdag ez a kötet: a művészi meghiggadástól a magyar líra örökbecsű termékeit várhatjuk.

Szabó Lőrinc verskötete is (*Kalibán!* Ath. kiad.) a forrongó lélek szülötte. Ebben a forrongó lélekben a legerősebb a katolicizmus gyűlölete és a perzselő erotika. Amazt néhány, a műfordító könnyedségével papírravetett költemény kiáltja felénk, mint valami visszatérő „A bas la calotte!“-jelszót, — emezt néhány testiségben vonagló, de kielégületlenségben szomorú költemény. Meglepő, hogy Szabó Lőrinc, a jeles műfordító, milyen kevés szépségre képes a saját verseiben: amit erőnek próbál feltüntetni, az is inkább durvaság, — mint ez a jellemző ellentét: „Mimózatated itt pihen mellem szőrös sziklá mellett.“ Ha néha el-elhimbálózik a hangulat csónakán (*Mint a fa-*

gyöngysír), nem tud dalt kikristályosítani, — másutt pedig túl ságosan elnyúlik, a teljes kompozícióhiányban elerőtlenedik. Baudelaire és Rilke, ez a két ellentétes poéta út ki sokszor a szavaiból, néha pedig expresszionistáskodik anélkül, hogy azt az érzés intenzitása megokolttá tenné. Csináltságok és furcsaságok, durva eredetieskedések ömlenek a tolla alá, — nem csoda, hogy maga is ezt választotta egy helyt fejezeteimül: „Virágzene, érthetetlen.“ Valóban sokszor érthetetlen, különösen gondolati lírájának útszélsőségében, — egyetlen erőteljes ciklusa azok a versek, amelyek a megvénhedt harmincesztendő más kor-bácsolják.

Rokon vele Zsolt Béla verskötete (*Igaz könyv. Genius* kiad.). Ezek már tipikusan expresszionista csináltságok, melyeket annál jobban sajnál az ember, mivel egy-egy közbeszorult igazi verse ügyes verselőnek mutatja írójukat. Zsolt Béla abba a költőgenerációba tartozik, amely minden áron túl akar tenni Baudelaire malabár-nő-kultuszán, a kilencvenes évek perditaköltészetét bárcásleányok ünneplésében próbálja felújítani, az emberiség történetének minden erkölcsi értékén gúnyos ajkbiggyesztéssel mosolyog, az önmaga nevetségesen értéktelennek dalolt egyéni életét túlfontosított témaközépponttá emeli, formával és szépséggel semmit sem törődik, és — így írja önmagáról: — „a legtöbb, ami lehet, hogy tangóra és simmire tanítja a gondolatokat, esetleg *kreál* számukra egy új és bizarr táncot, amellyel extázisba ejti a parkettet“.

Pedig a mai lélek minden összetörött és összetett volta ellenére sem ezt a formátlan formát követeli meg: világosan bizonyítja ezt egy erdélyi poéta, Tompa László. Versei, amelyeket *Éjszaki szél* címen Székelyudvarhelyt bocsájtott közre, annak a súlyos kornak a szülöttei, amely véresen tiport országokon keresztül, amelynek szörnyűségeihez foghatót embernemzedék még nem ért. Valami őszi hangulat terjed el tehát a lelkén: „A lelkem csupa őszi bánat, — levél, mely csak hullásra vár fenn az ágon...“ De azért az egészséges lélek egészséges munkát sóvárog: részt akar vállalni a termőbb jövőendő előkészítésében. Valami nemes aktivitás él a lelkében és az sugározza az öröm hitét, hiszen „az örömhöz nem kell egyéb: csak szívünk legyen elfogadni az élet száz apró kegyét“. Innen költészetében a szépség derűje és a szépség szeretete, ami természetérzékét üdévé, színessé, daloló szavát művészié teszi.

Meleg szeretettel köszöntjük azt a kis kötetet, amelyet Vargha Gyula tett a minap közzé *A végtelen felé* címen. Van-e mai irodalmi viszonyainkra lesújtóbb ítélet, mint az, hogy az agg költőfejedelem maga kénytelen kiadni kis, igénytelen külsejű kötetkében verseit, amikor az irodalmi érzékkel dicsekvő kiadók özönével öntik a kiadványokat? Ez a kezdő poétát ígérő külső a legigazabb poéta új verseit hozza, a legnemesebb magyar szív vergődő szomorúságát, a legavatottabb művész visszavonult magányának hegedűjátékát. Annak a magyar formának, amelyet Arany János teremtett meg, Vargha Gyula a leghatalmasabb dalosa: de a szomorúsága egyre erősbül, a kétsége egyre jobban felhősül: líráját sokszor egy-egy megrázó sóhajba töri, és a kis kötetben a sóhaj úgy száll, úgy repdes, mint a raj. A fáradt szem csak a család meleg tűzhelyénél és a természet meghittségében ragyog fel, — különben azon a messzeségen révedez, ahol az utat senki nem tudja, csak a hívó szív sejtí. De mint a jó gazda, öntöző bőségről is gondoskodik: új kötetében egész sereg ballada kerül elénk, Arany és C. F. Meyer balladáinak sajátosan eredeti visszhangjai, melyeknek a líraiság áttörő melege ad teljesen egyéni színt. A magyar költészetnek ünnepe ez a kis kötet, — a magyar kiadóknak szégyene.

Csak rövid egy-két szóval említém még Gyökössy Endre versgyűjteményét (*Szép Magyar Jövendő*. Móricz és Madai), ezt a kis válogatott füzért, melyben az irredentaversek zoltáros formája kínálkozik hatásos szavalódarabokul. Varságh János ritkán szóló lantjának termése (*Szélcsend*. Singer és Wolfner) ott kap meg, ahol a családi élet melegét tudja az olvasó szívébe átönteni. Radványi Kálmán költeményeskötete (*Neked adom a szívemet*. Magyar Jövő kiad.) egy befelé, önmagának daloló, érzékeny poétalélek meleghangú vallomásai. Walter Gyula versei (*A vágyaim*. Székelyudvarhely) könnyed, színes, fantáziában gazdag dalok. Ölvedi László új kötete (*A bányász éneke*. Berlin) a fejlődő poétának sok reményre jogot adó termését gyűjti egybe: bennök a végeken álló dalnok nemes önfeláldozásáról, őszinte magyarságáról, de könnyed, hangulatos kifejezőkészségéről is tanuságot tesz.

A lírában van sok értékes termés, van — különösen elszakított területeink dalosai közt — sok reményre jogosító kezdet: örömmel regisztráltuk.

2.

Gazdag a virágzás a szépróza terén is. A közönség izlése olyan olvasmányt fogyaszt, amelynek ereje van rövidebb-hosszabb ideig az olvasó egész képzeletét és gondolatvilágát lenyügözni. Az erkölcsi értékek évezredes korlátjainak recsegése a magán-, a társadalmi és a politikai életben egyaránt döbbenetesen erősül; hiszen még a nemzetgyűlés tárgyalásaiból is jó részt a magánemberek erkölcsi életének a rosszindulatú szelöltetése foglal le. Ma a közélet minden emberét nemcsak egyszerűen meztelenre vetkőzteti, de köpedékből gyúrt sárral be is mocskolja a napi politika. A közéletnek ez a patológikus szennykeresése átragad az egész nemzeti életre, a társaságok gondolkörére, a magánember érdeklődésére; jellemző bizonyossága ennek egy-két napilapunk illeszkedése, amikor Rudolf trónörökös szerelmi haláláról, Erzsébet királyné belső életéről, Orth János sorsáról, meg Rózsa Sándor haramia szerelmeiről hozott útszéli dolgokkal próbálták a közönség érdeklődését kielégíteni. Kétségtelen, hogy az olvasóközönség jó része, éppen a könyvvásárlásra móddal bíró része, ilyen irányú érdeklődést mutat. A ma szociális viszonyaiból könnyű is lenne ennek a genezisét levezetni, — de mi csak megállapítani akarjuk, mint az alább ismertetendő írásművek bizonyos közösségének a magyarázatát.

Érdekes, hogy ennek a romlottságnak a képét Babits Mihály már abban a regényében ilyen torznak és undorítónak látta, amelynek huszonhárom fejezetét a *Nyugat* folyóirat 1915—16. évfolyamában közölte, a teljességében pedig *Kártyavár* címen (Athenaeum kiad.) most tett közzé. A regénynek a társadalmi erkölcs bemutatásában az ad élességet, hogy egy vidékről felkerült járásbíró a maga mereven ellentétes józan polgári mivoltával kerül a panamák és családi erkölcstelenségek fertőjébe, és így valahogy az olvasó is érzi minden egyes megrökönyödését. Maga az élet ebben az Új városban Eugène Sue regényének genrében folyik: mindössze megmodernesedett. A kép kietlen és hátborzongató, de a mai élet ismerője legfeljebb azt vonhatná kétségbe, hogy a fővárosban ennyi fürtelem élhetett már a háború előtt is. Babits tollát jobban lekötötte az erkölcsrész, — a regény meséjével és alakjaival nem igen törődött; a végén pedig egy kis erőszakos szimbolikával tiprat le mindent,

hogy regényét befejezhesse. Ami benne igazi regény, az a riki-tóra mázolt jelenetek mögött jóformán elsikkad: a Kerbolt-család tragédiája. Többi, sablonossá formált alakja mellett ez az egyéni ember pompás kontúrokban válik ki; azt, ami multjából jelenének tragikumává válik, Babits nem világítja meg, de különködő természete, fonákká siklott helyzete összeomlását teljesen megmagyarázza. A regény értékmagja ez a Kerbolt tanácsos: kár, hogy az író félrelökte.

Erkölesi kép Móricz Zsigmond regénye is: *Jószerecsét*. (Athenaeum kiad.) Érdekes, hogy ez is torzónak maradt: a világháború törte félbe. „Azóta — írja a postscriptum — kilenc év mult el: sem változtatni, sem folytatni, sem kiadni nem tudtam; ma itt a könyv, mint történelmi dokumentum.“ Különös, hogy az ereje teljében levő író torzóban hagyja és torzóban adja regényét: a magunk részéről valami különös nembánomságot, felsemvevést látunk ebben, az elkényeztetett írónak groteszk furcsaságát. Így, torzóban, a regényből nem sokat látunk: két vágányon indul és nem érzük meg az összegabalyodását. Főhőse nyilván Rassovszky mérnök lenne, akit egy szerelmi kaland emléke zavar; — a baj csak az, hogy bennünket is zavar, mert az író szörnyen felfújja ezt az emléket, de el nem árulja, hogy miről van szó. A másik hibája ennek az emléknek az, hogy néha viszont elsatnyul a jelentősége: mert hol azt halljuk, hogy a mérnök azóta nőre nem is tud nézni, hol pedig annak vagyunk a tanui, amint cselédlányát vetközteti. A regényre jellemző, hogy egy klozett-építés bonyodalmával indul meg: ez mindenestre már intonálja a természetességet a „naturalia non sunt turpia“ esztétikája alapján. Ami igazán regény ebben a könyvben, az a társadalmi osztályok elkülönülésének a lelkekre való hatása: az úrrá vedlett paraszt direktor hogy érzi a maga vérenek kulturálatlanabb voltát és milyen szégyenecatát vív ezért önmagával. Ez a probléma meleg, szubjektív problémának érzik, olyanfélének, mint a nemességből való kivetettség Arany János *Toldijában*. Csakhogy Móricz Zsigmond tudja, hogy a mai közönséget nem az ilyen problémák, hanem csak azoknak erotikus vonatkozásai érdeklik: félreveti hát a regénymagot, hogy a nemi élet tobzódásán kéjelgő olvasót megelégtse.

A korképet mesélő képzelet rajzolja elénk Komáromi János új regényében (*A régi szerető*. Kultúra kiad.). Komáromi írói ereje még ma is egy-egy tipikussá torzított egyéniségnek

a pompás megrajzolásában van, amivel első kötetei aratták sikerüket; itt is a professzor-képviselő, a drükeberger Zohor Ábris és a feledhetetlen Vidróczky ássa magát legjobban az olvasó emlékébe. Erőtelmes a háború fürgetegének elénkvetítése is: az *Esze Tamás* eposzírójának az epikus megáradása ez. De mesemagját is ügyesen tudja kifejleszteni: a mostohatestvérszerelem történetét, amely szomorúságot csendes boldogságba békít. A mai regények átlagtermése fölött e három kiváltsága feltétlen jelentőséget biztosít neki.

A korkép teljesen a lelki fejlődés rajzába olvad Erdős Renée új könyvében (*Berekesztett utak*. Dick kiad.). Ez a regény volta-képen harmadik része annak a tetralogiának, amelyet a maga lelki fejlődéséről *Ősök és ivadékok* címen ír a költő. Életének az a kora esik e kötetre, melyet eddig egyik legszebb verskötetéből (*Jöttem hozzátok*. Franklin.) ismertünk. A lírikus vetíti élményekbe a maga életét, de a regénynek művészetét ez csöppet sem zavarja. A pompásan megrajzolt alakok, az egyedülálló költőiséggel megrajzolt jelenetek (különösen álmjelenetek), a lelki elemzéssel összecsendülő költemények magukkal ragadják az olvasót és megkedveltetik vele ezt a sajátos zsidó-lelket, akit az író önmagából nagy gonddal és aprózó szépítéssel kivetít. A tudatos elbeszélő művészetnek értékes hajtása ez a kötet, az öröksomjú asszonynak vergődő önareképe.

Az a pont, ahová az író egyénisége lelki békére hajlott, kapcsolja e hatalmas alkotáshoz Szegedi István versesregényét (*Gurul a szív*. Pallas.). Könnyeden pergő terzinák során meséli el az író a maga életét: „a férfibúnak ezt az énekét“. Az érdeklődést azonban csak ott tudja megkötni, ahol kulcs-regényként írói társaságok tagjait mutatgatja be.

Egy-egy társadalmi betegségről vonja le a leplet a kisebb regényeknek a sora. Kosáryné Réz Lola (*Pityu*. Athenaeum.) a házasságraéhes nővilág groteszk törtetését mutatja be ötletesen font elbeszélése során. Méray Horváth Károly (*Két primadonna*. Athenaeum.) a fővárosi lányok színpadi álmainak sívárságát jeleníti meg két regénypár torzító tükrében. G. Miklósy Ilona (*A színész és leánya*. Légrády kiad.) a színészélet fonákságait próbálja megrajzolni Balzac ecsetével, de a mélység helyett felszínes erotikával szórakoztat, lecsúszván így arról a könnyed mesemondószelekről, amelyen azelőtt a leányolvasóknak anyyi kedves órát szerzett. Bónyi Adorján (*Élet a halálban*. Légrády

kiad.) a nagyiparosnak Jack Londonból divatos világát színezegeti, a naturalizmust egy kis adag szentimentalizmussal próbálván üdítgetni. Tersánszky J. Jenő a cirkuszi élet poézisét és a nyomorúságát olvasztja össze pompás kis regényében (*A repülő család*. Athenaeum kiad.), másutt pedig (*Jámbor Óska*. Pallas kiad.) a szegény ember áldatlan küzdelmét rajzolja meg a földi igazságszolgáltatással. A szegénység iránt való részvét Tersánszkykn kívül csak Szabó Dezsőt ihleti meg, eddigi termésének legbeesesebb kötetében, a *Jaj!* (Stádium kiad.) címen közzétett elbeszélésekben. Teljesen groteszknak látszik a zsidó-arisztokráciának az a lelki képe, amelyet Szikra regénye (*Nagy-nagy kerék*. Athenaeum) kísérelt meg, vagy az a Turgenyev-utánpótlás, amellyel Gaál Sándor próbálkozott (*Lejtőn*. Athenaeum.).

A népi élet rajza, a magyar falu képe a nagyvárosi közöniséget alig érdekli. Ez magyarázza meg, hogy mindössze négy kötet meríti innen témáját. Fábian Ernő első kísérlete (*A Feketeréz alatt*. Orion-kiad.) a Maros völgyének vagyonaeráhes népét mutatja be gondos megfigyelés alapján, de még tapogatózó kompozícióval. Hegyi István novellái a szegedvidéki magyarság lelkiségét próbálják kikristályosítani (*Vándor falu*. Koroknay kiad.). Bartóky József a józan megfigyelés egyszerű művészetével rajzolja meg emlékének egy-egy epizódját (*Mécsvilág*. Franklin). A legváltozatosabb és legélénkebb, bizonyára a leggazdagabb tartalmú író is közöttük Zilahy Lajos (*Az ezüstszárnyú szélmalom*. Athenaeum kiad.); novelláiban a pompásan látó szem, izzó magyar szív és könnyeden megjelenítő írói tehetség állítja össze a magyar élet rajzát.

Míg a ma és a közelmúlt oly élénken foglalkoztatja íróinkat, a magyar múlt csak egy hatalmas regénynek vált anyagává: Surányi Miklós regényének, *A nápolyi asszonynak* (Singer és Wolfner). Ez a regény mindenben hív párja a *Szent hegynek*, és mivel a renaissance-kor az érzékiség tobzódásának valóságosabb talaja, tehát amannál sikerültebb is. Ámde Beatrix királynő féktelen érzékisége Mátyás alakját sebzi meg: ennek az elsímítása volt Surányi regényének a művészi problémája; -- az elsímítás azonban nem sikerült. A regény értéke a korszellem pompás kivetítése, az embertípusok élethű megrajzolása, a faji és műveltségbeli adottságnak érzetése a jellemeken: ezeket Surányi nagy művészettel oldja meg. A történelmi élet ismerőjét revelálja az íróban a trón és az egyesek körül való konfliktusok

könnyed szövése, az emberi szenvedélyek kitörésének egyéni gesztusa: ha a világfelfogásnak nemcsak humanista árnyalatát, de keresztény egységességét is lelkébe tudta volna fogadni, legkiválóbb történeti regényeink között foglalna helyet.

3.

A magyar színpad is érzi az idők változását. Míg a vidéki színészet művészeti színvonala és jelentősége egyre hanyatlik — amint arról a székesfehérvári színház centennáriumának minden egyes szónoka keserűen panaszkodott —, addig a fővárost valósággal ellepik az új színházak, sőt a régiek közül is akadt vállalkozó szellemű, amely a rendes esti előadást éjjelkor kezdődő második darabbal toldotta meg. Mindez a világváros életmódjának elhatalmasodását mutatja. És hogy ebből a világvárosi színvonaltól el ne térjenek, a magánszínházak jó része amerikai tőkével nemzetközi részvénytársaságba tömörült, ezzel is kidomborítván azt az alapelvét, hogy nem irodalmi, hanem hasznossági alapon óhajtja a drámairodalmat művelni. Hogy a magyar drámának a színházak egyikében-másikában mégis tér jut, az egy-egy igazgató józanságának és belátásának az eredménye: köztük elsősorban a Renaissance-színházé. A részvénytársaság azonban mégis elsősorban arra törekszik, hogy exportcikknek is fel tudja használni a hazai termést, — igazi nemzeti szellemű színiköltészet istápolását nem várhatjuk tőle. Van ezenkívül még egy akadálya az igazi drámaérték megszületésének: amit Paul Ernst magyarországi látogatásakor oly erőteljesen hangoztatott, azt egyre jobban érzi mindenki, — azt, hogy új kornak vagyunk a küszöbén, „egy új kor kezdődik, új felfogással a világról... vér és könnyek között omlik össze ez az alkonyodó világ“. Az a világnézeti küzdelem, amely igazi drámát teremthet, ma még nem jött el, mert a múlt hulláin járunk ugyan, de a harcra hívó eszmekürt még nem szólalt meg. Az emberiség a régi világfelfogások Prokrustes-ágyában próbálja kiheverni halálos betegségét, mindössze azt változtatván meg, hogy a tételes vallások, elsősorban a kereszténység egyetlen megnyugtató világfelfogásvárát a szemitagyűlölet racionalista bombáival ostromolja (pl. Keltz Sándor a *Konzervatív világrénd* című fajvédő bölcseletében). A drámai akció azonban az efféle értelem-mechanikai

obstrukcióban meg nem éledhet, — a drámai termés sivárságán tehát ez sem változtathat.

Ez a magyarázata annak, hogy Móricz Zsigmond új darabjának (*Búzakalász*. Athenaeum) konfliktusa egy ma már elképzelhetetlen összeütközés a parasztsorsból felemelkedő férj és a városi arisztokráciából melléje lépő asszony között. Ma, amikor minden állami és társadalmi pozíciót az erő, nem pedig a születés kerít hatalmába, az ilyenfajta konfliktust a közönség át nem érezheti. Ez legfeljebb egyéni konfliktus lehet, de nem drámai többé. Móricz a probléma drámai oldalát úgy próbálta megoldani, hogy átjátszotta Strindberg-féle házassági konfliktusba, azaz a Strindbergnél megszokott problémát a magyar paraszti ember egyéniségébe ágyazta bele. A dráma hajójának érték-süllyesztő rése azonban éppen itt van: a magyar paraszti ember patológikus bábúvá satnyul, aki nem „az asszony verve jó” régi határozottságával, hanem a korbácsot nyalogató kutya alázatosságával fogadja a pofonokat és ütlegeket feleségétől. A magyar férfilélek elbetegesedésének szomorú képe tárul elénk, de nem drámai küzdelemben, hanem enervált rángatózásban. Az olvasó úgy érzi, mintha Móricz Zsigmond csak két alakját festené a maga palettájáról, Marikát és a vasutast, — a többinek megmintázásához Szomorý Dezsőtől kért volna agyagot.

Szomorý Dezső új darabjában végre megtalálta azt a miliőt és hőskört, amely új genre-ü drámájához valóban illik: *Szabóky Zsigmond Rafael* (Athenaeum kiad.) modern tőzsdebizományos, aki tehát a világvárosi tőzsdebizományosok nemzetközi életét éli és nemzetközi nyelvét beszéli. Ezzel véglegesen elvágta azt a gyenge kapcsolatot, amely írásait a hősök nevében eddig a magyar drámához fűzte: félmagyar nyelvű, de teljesen idegen szellemű színműve a nemzetközi irodalmi termésnek egyik hajtása. Az, hogy Budapesten született, éppoly véletlen, mint az, hogy Szabóky Zsigmond Rafael a Hűvösvölgyben vett villát. Csak azért kell vele foglalkoznunk, mivel a kiadó magyar könyvként tette közzé. Ki ez a Szabóky Zsigmond Rafael? „... egy Rafael — mondja róla kedves anyósa —, egy dekoratív, egy karitatív, egy intuitív, egy inisziatív, aki mindent akar és mindent mer, aki lapáttal hányja a terveket és ágyúval a fellegeket, aki ront, bont, épít, emel... egy konstruktív, aki itt ül rajtunk, mint egy sárkány, mint egy sátán, mint egy bálvány, mint egy Bánk bán...” Ugye, érdekes hős? A szeretője büszkén

vallja róla: „Mikor mi voltunk itten, ketten, nagy szeretők, nagy szerelmesek, . . . a legszebb pár, a két legszebb ember Pesten, aki itt valaha volt, két félisten, hogy egy múzeumban állhattunk volna, egymás mellett, mint két szobor, ruházat nélkül, ketten . . .“ Ime, ez a Szomory-féle új dráma hőse: lehet ennek küzdelme? — hiszen ez előtt úgy hullanak az asszonyok, mint a kaszás előtt a fű „aki van!“ — De nemcsak az alak eredeti, a darab muzsikája is! Az alaptónus ez a mondás: „Hagyd a nagyapát“, — „ez egy szállóige. Ez egy alaphang itten. Ez olyan, mint egy hangjelző, mint egy lelki óramutató a házon, mint egy kis csengő, mint egy fecskéfészek tele kis fecskékkel a házon. Ebben mindenki jelzi, hogy hányadán van a maga állapotával, a maga lelkiállapotával, ami hullámos itten, nagyon hullámos . . .“ — Hát hagyjuk szegény nagyapát!

Singer és Wolfner kiadásában *Kilenc egyfelvonásos* jelent meg Herczeg Ferenc tollából. Egyrészük alkalmi darab (*Színházavatás, A holicai Cupido*), a költőember könnyed, játékos képzeletének szép kis álmái, javarészüik azonban sebző problémák szivetmarcangoló megszólalása. Érdekes, hogy Herczeg Ferenc drámái ihlete rendszeren valami olyan erős nemzeti gondolat-izzás, amelyet regényformának nyugodtabb menetébe szorítani nem tud. Gondoljunk *Bizanc*-ra, sőt az *Ocskay brigadéros*-ra is. Egyfelvonásosai között is az igazi drámai erő ilyen izzásnak az eredménye: a *Baba-hu* keserű iróniája és a *Két ember a bányában* hatalmas életképe. Azt hiszem, ez a két egyfelvonásos messze kimagaslik a magyar színpad félesztendejének minden próbája felett: mind a kettő kínzóan erős, igazi dráma.

4.

A neoediciók között tisztelettel kell köszöntenem *Balassa Bálint minden munkáit*, melyeket Dézsi Lajos életrajzi bevezetésével és jegyzeteivel két kötetben tett közzé a Genius könyvkiadó-vállalat. Mióta Szilády Áron kiadása (1879) könyvészeti ritkasággá vált, az irodalom minden bűvára sóvárogta ezt a kiadást: jelentősége tehát túlelmelkedik az utolsó negyedszázad minden régi költői kiadásáén. Tudományos érdeme az, hogy Sziládynál hívebben adja a Radvánszky-kódex szövegét, átkutatta a XVII. század összes kéziratot énekgyűjteményeit és egybegyűjtötte mindazokat a dalokat, amelyek Balassa nevével kapcsolatba

hozattak. A teljesség érdeme mellett itt egy mulasztást is meg kell állapítanunk: maga a kiadó, Dézsi Lajos, akinél jobban ezt a kort senki sem ismerheti, teljesen elhallgatja a saját véleményét a Balassának tulajdonított versekre vonatkozólag, sőt addig megy el, hogy egész nyilvánvalóan mástól eredő költeményt is közöl állítólagos Balassa-vers címen (így P. K. Sz. versét.) Lehet, hogy e pör elintézését máskorra tartotta fel magának: de a kiadás tudományos értéke teljesebb lett volna vele. Szívesen láttuk volna a kiadó döntését a változatok értékelésében is: mert így egy-egy vers változatai önálló darabokként külön-külön szerepelnek a kiadásban. Ámde ezektől a kis jelentőségű óhajoktól eltekintve, a gondos kiadásnak mintája ez a két kötet: a szövegteljesség, forrás-párhuzam, bibliográfiai vonatkozás oly gondra vall, hogy hálával és teljes elismeréssel kell fogadnunk. Végre együtt van minden, amit Balassa tollából bírunk, a legnagyobb érték, amit irodalmunk fejlődése a XVII. század végéig felmutat.

5.

Az irodalomtörténet és irodalmi kritika utolsó negyedének terméséből a leghatalmasabb Riedl Frigyes *Petőfi Sándor*-tanulmánya (Kisfaludy-Társaság kiadása). A nagybecsű könyvet Sikabonyi Antal állította össze Riedl hátrahagyott jegyzeteiből. Torzó és mégis nagy gondolkodót és nagy íróművészt reveláló ez a munka: a maga töredék voltában is olyan teljes, mint egy-egy szobor Michel Angelo Julius-sírján. A szellemi életnek három áramlatát rajzolja meg Petőfi költészetének talajánál: a negyvenes évek nemzeti lelkesedését, a demokratikus szellemet és a népies tendenciát. Erre állítja Petőfi egyéniségének két jellegzetes oszlopát: a természetességet és a lyrai feszültséget. Így építi fel Petőfi művészetének palotáját: gondos aprólékos-sággal, mindent számbavevő körültekintéssel, a művészeti érzéknek bámulatos finomságával és azzal a meglepő egyszerűséggel, ami Riedl egyéniségének legérdekesebb vonása volt, amellyel minden mélységet természetessé és érthetővé tett. Az így kidolgozott épület belsejébe is elvezet: az ötletes elemzések megvilágítását veti reá Petőfi egyes költői alkotásaira, elbeszélő és drámai műveire. Örömmel állapítjuk meg, hogy Petőfi művészetének Petőfi nagyságához méltó megrajzolása került ki Riedl hátrahagyott írásai közül.

Hátrahagyott írásokat foglal magában az a két kötet is, amelyet *Beöthy Zsolt: Romemlékek* címen tett közzé a Kisfaludy-Társaság. Beöthy Zsolt apróbb tanulmányainak és beszédjeinek gyűjteménye ez: a magyar irodalomtörténetírás legszebben megírt essay-darabjai. Beöthy fejtegető prózájának is mindig megvan a szónoki lendülete: gazdagonömlő, színes, pompás stílusában. Tartalom szempontjából írásait az az uralkodó felfogás jellemzi: hogy az irodalom és a társadalmi-politikai élet között teljes a lélekközösség, hogy minden irodalmi alkotás elsősorban nemzeti hajtás, értéke és megértetése a nemzeti mozgalmakhoz való kapcsolódásában van. Az irodalomtörténet Beöthy Zsoltnál elsősorban nemzeti, csak másodsorban művészeti disciplina. A tanulmányoknak nála mindig két jelessége van: az ötletes szempont, melyet mesteri okfejtés igazol és a lelki elemzés, amellyel egy-egy író belső synthézisét fölfejt. Az előttünk levő kötetben az Aranyról, Keményről, Széchenyiről és Vörösmartyról szólók a legklasszikusabb példái Beöthy Zsolt essay-művészetének.

A lelki kép újsága és találó igazsága teszi értékké Zsigmond Ferenc füzetét: *Mikszáth írói egyénisége, mint kortörténelmi dokumentum* (Debrecen). Mikszáthban az Anatole France-géneű ironikus lelket fedezi fel és magyarázza meg.

Madách emlékezetének ünneplései közé jóleső meleget hozott azoknak az emlékezéseknek a kiadása, amelyeket apja írásai közül tett közzé Balogh Károly (*Madách Imre otthona*. Athenaeum). Igaz, hogy inkább csak az anyja családja domborodik elének, de Madách lelkének megértéséhez így is némi világságot nyerünk.

Érdekes vonásokkal gazdagodik Jókai, Mikszáth, Justh Zsigmond képe azoknak a bensőséges emlékezéseknek a során, amelyeket Feszthy Árpádné *Akik elmentek* címen tett közzé. A saját érintkezésének az elbeszélése a fonál, de sokat tapasztalt szem és melegen érző szív veti papírra az emlékeket. Mesterkéletlensége és meleg szeretete adja meg báját.

Az a gondosan aprólékos életrajz, amelyet Ady Lajos tett közzé testvérbátyjáról, *Ady Endré-ről* (Amicus kadás), az irodalomtörténetírót az adatok bőségével érdekli, adatokkal, amelyekből egyrészt Ady egész életfolyása, másrészt különös, irodalmi ellenszenvet is fűtő természete bontakozik ki. A testvéri elfoglaltságot ritka őszinteséggel próbálja az életrajzíró elsímí-

tani, de teljes egészében hagyja a művészeti elfogultságot, amely Ady Endre költőfejedelmi pózát jogosnak vallja.

Ady Endre megítélésének a másik véglete Kőszegi László könyve: *Eszthetikai megtisztulásunk* (Pátria kiadása). Mint az „ismeretlenné lett Istennek, az Igazmondásnak“ egyedülálló kürtöse fújja harsonáját, amelyben az önistenítés önhittsége tiszteletreméltó fajszeretettel, agyarkodó leszólással és józan képzőművészeti megállapításokkal kavarodik össze. Bennünket itt az irodalmi rész érdekel: ebből azt tudjuk meg, hogy Kőszegi László nemcsak önmagánál kisebb poétának, de egyáltalán jelentéktelen verselőnek tartja Adyt; erkölcsi felfogását a faj szempontjából veszedelmesnek tudja, teljes meggyőződéssel és meleg hévvel óv tehát attól, hogy az iskola vagy a kritika Adyról méltánylással szóljon. Hogy szavát súlyossá tegye, végigtipor mindenkin, aki Adyt poétának merte mondani.

Mint mindig, most is figyelmet érdemel Ambrus Zoltán új tanulmánykötete: *Költők és szerzők* (Athenaeum kiadása). Az essayíró művészt-rajzoló vonalgazdagságánál jobban érdekelnek e kötet irodalmi harcai, a szellemes gúnynak, pompás tőrfortágnak azok a mesterművei, amelyekben Tolsztoj kritikusról, az elfogult Dibeliusról és Upton Sinclairról mondja el maró megjegyzéseit. Kár, hogy a magyar Dibeliusok és Harden Miksák sohasem kerültek tolla alá!

A művészet köréből vett arcképeket gyűjtötte össze két kötetbe Papp Viktor (*Arcképek az Operaházból. — Arcképek a külföldi zenevilágból*. Stádium kiadása). A magyar közönség zenei ízlésének nevelésére nagyjelentőségűek e művek.

A kritikai termés az irodalmi művek számához mérten szegényes, — de hogy is vásárolna ma a közönség ilyenét komolyabb munkákat! Más érdeklő Budapest közönségét. **Zs.**

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Akadémiai Értesítő. 1923. évf. 1—8. sz. — Berzeviczy Albert: *Petőfi Sándorról.* — Kozma Andor: *Petőfi-szimfónia.* — Ferenczi Zoltán: *Petőfi, az ember.* — Voinovich Géza: *Petőfi magyarsága.*

Budapesti Szemle. 1923. évf. 5—10. sz. — Baros Gyula: *Madách nyomai szépirodalmunkban.* — Berzeviczy Albert: *Petőfi Sándorról.* — Ferenczi Zoltán: *Petőfi történetfelfogása.* — Hevesi Sándor: *Shakespeare a magyar színpadon.* — Gyulai Pál és Csengery Antal levelezése 1855—56. — Vértés József: *Petőfi és az egykorú kritika.* — Berzeviczy Albert: *Madách.* — Voinovich Géza: *Madách művének magyarsága.* — Császár Elemér: *Madách Imre és Az Ember Tragédiája.* — 1924. évf. 1. sz. — Négyses László: *Egyetemesség, magyarság és egyéniség Az Ember Tragédiájában.*

Élet. 1293. évf. 9—25. sz. — Németh Antal: *Ódry Ernője.* — Alszeghy Zsolt: *A modern magyar líra.* — Radványi Kálmán: *Az olvasásról.* — Rédey Tivadar: *Tóth József centenáriuma.* — Alszeghy Zsolt: *Kincs Istvánnál.* — Horányi Béla: *Surányi Miklós.* — Pitroff Pál: *Madách.* — Pál Ö.: *Herczeg Ferenc.* — Alszeghy Zsolt: *Rákosi Viktor.* — Sík Sándor: *Kiss József.* — Brisits Frigyes: *Madách világfelfogása és a XIX. század.*

Katholikus Szemle. 1923. évf. 5—10. sz. — Turi Béla: *Ipolyi centennáriuma.* — Sziklay János: *Vas Gereben emlékezete.* — Várdai Béla: *A hetvenötéves Szent-István-Társulat.* — Walter Gyula: *Bogisich Mihály emléke.* — Várdai Béla: *Madách Imre és Az ember tragédiája.*

Napkelet. 1923. évf. 5—10. sz. — *Levelek Etelka írójához.* — Brisits Frigyes: *Sík Sándor.* — Tolnai Vilmos: *Hadúr is százestendő.* — Moór Gyula: *Az Ember Tragédiája jogbölcseleti*

megvilágításban. — T. V.: *Petőfi iskoláztatásához*. — Kuncz Aladár: *Erdélyi irodalmi krónika*. — —r—ő: *Centennáriumi hangok francia és olasz folyóiratokban*. — Torday Emil: *Magyar tárgyú angol regény*. — A. B.: *Szépirodalom Petőfi körül*. — Baros Gyula: *Madách Imre és Veres Pálné*. — Farkas Gyula: *Az elszakadt magyarság irodalmi problémái*. — Szinyeyi Ferenc: *Levelek a régi Pestről*. — Müller Lajos: *A magyar cserkészirodalom*. — Fehér Géza: *Petőfi ünneplése Bulgáriában*. — Galamb Sándor: *Költészetünk fordulata a múlt század utolsó harmadában*. — Tolnai Vilmos: *Ipolyi Arnold*. — Koszó János: *Irodalom, irodalomtörténet, világnézet*. — 1924. évf. 1. sz. — *Erdélyi irodalom*.

Irodalomtörténeti Közlemények, 1923. évf. 1—4. sz. — Horváth Cyrill: *A Krisztina-legenda*. — Thienemann Tivadar: *XVI. és XVIII. századbeli irodalmunk német eredetű művei*. — Császár Elemér: *A negyvenes évek kritikai munkássága*. — Harsányi István: *Bessenyei György Debretzennnek Siralma*. — Arany János levele Emődy Dánielhez. — Bárótzai Sándor három levele b. Vay Miklóshoz. — Holik Flóris: *Az Aparius budapesti kivonata*. — Debreczeni Ferenc: *Arany János széljegyzeteiből*. — *A Nagyidai Czigányokhoz*. — Gulyás József: *Tompa Fekete könyvéhez*. — *Szentgyörgyi József levele Kazinczyhoz*. — Harsányi István: *Kazinczy Ferenc három levele báró Vay Miklóshoz*. — Holik Flóris: *Az Érdy-kódex egy helyéről*. — U. az: *Salamon és Markalf tárgyköréhez*. — Badics Ferenc: *Ismeretlen kuruckori versek*. — Hellebrant Árpád: *Irodalomtörténeti repertórium az 1922-ik és 1923-ik évről*.

Magyar Könyvszemle, 1923. 1—2. sz. — Hóman Bálint: *Fejérpataky László ravatalánál*. — Gulyás Pál: *Fejérpataky László*. — Rédey Tivadar: *Az Orsz. Széchenyi-könyvtár Petőfi-kiállítása*. — Gulyás Pál: *A könyv sorsa Magyarországon a legrégebb időktől napjainkig*. — Kádár Jolán: *Rakodczay Pál irodalmi hagyatéka a M. N. Múzeum könyvtárában*. — Baros Gyula: *Petőfi a szépirodalomban*. — Bártfai Szabó László: *Petőfi-adalékok*. — Bajza József: *Melich János*. — Jakubovich Emil: *A gyulafehérvári könyvpusztítás 1277-ben*.

Magyar Nyelv, 1923. évf. 5—10. sz. — Jakubovich Emil: *A tihanyi alapítólevél olvasásához*. — Melich János: *Fejér-*

Pataky László. — Szinnyei József: *Az ó-magyar Mária-síralom magyarázatához.* — Jakubovich Emil: *Magyar felségfolyamodvány II. Lajos királyhoz.* — Szily Kálmán: *Semsey Andor.*

Minerva. 1923. évf. 1—10. sz. — Pauler Ákos: *A szellemtörténet kategóriái.* — Hóman Bálint: *A magyar történetírás első korszaka.* — Thienemann Tivadar: *Városi élet a magyar középkorban.* — Zolnai Béla: *Az összehasonlító irodalomtörténet mai állása.* — Ruber József: *Werbőczy gondolatvilága.* — Eckhardt Sándor: *A Contrat Social.* — Kerecsényi Dezső: *Elvi kérdések a régi magyar irodalomban.*

Nyugat. 1923. évf. 8—24. sz. — Gyulai Pál *kiadatlan levelei.* — Marczali Henrik: *Gyulai Pál mint nevelő.* — Dutka Ákos: „*A műhelyben*“ *Ady Endréje.* — Hatvany Lajos: *Ady világa.* — Pataky József: *Tóth Józsefről.* — Földessy Gyula: *Ady-élmények.* — Miklós Rezső: *Emlékezés Kabos Edére.* — Fülep Lajos: *Lesznai Anna írása.* — Schöpflin Aladár: *Első találkozásom Adyval.* — Rippl-Rónai József: *Ady Endre szeméi.*

Uránia. 1922. évf. 6—12. sz. — Szász Károly: *Petőfi és a színpad.* — Moesz Gusztáv: *Botanikai vonatkozások Petőfi költészetében.* — Réthly Antal: *A komáromi földrengés.* (Gróf Gvadányi Józsefnek és Fábíán Juliannának e tárgyat illető levelezéséről.)

FIGYELŐ.

Kézirattár.

(A nehéz viszonyok miatt nyomtatásban ki nem adható irodalomtörténeti kéziratok eredményei.)

Csúri Bálint: Kemény Zsigmond regényforrásaihoz. 21 lap. — A Ködképek mese-motívumaihoz és főhősének alakjához egy XVIII. századi erdélyi úr, báró Dujardin József élettörténete szolgáltatta az adatokat. Kemény Zsigmond bizonyára olvasta Halmágyi naplóját, Rettegi emlékiratait és a Dujardin-per aktáit is, de ezek mellett ismerte a báróról szóló szóbeli hagyományokat. A regény meséjének másik ága, a Florestán és Cecil házassági tragédiájáról szóló epizód első részének legvalószínűbb forrása Kónyi János egyik anekdotája.

Dalmady Ödön: Dalmady Győző hazafias verseinek újabb fordításai. 7 lap. — Hegedűs István a Nyári este az akácok alatt és A templom és a gyár c. költeményeket latinra fordította. A Mult és Jövő a Jólát című verset héber fordításban közölte. A magyar-rutén párt 1921-ben kilenc válogatott verset fordított rutén nyelvre. Kalocsay Kálmán esperanto világnyelvre fordította a Csak magyarok legyünk és Függetlenség című verseket. Fuchs Jenő három költeményt fordított esperantóra. Törökre Enis Béhidj bey fordított egy hazafias költeményt. A Csak magyarok legyünk c. verset Cvetkov Lázár szolaltatta meg bolgár nyelven.

Elek Oszkár: Hédervári Kont István irodalmunkban. 63 lap. — Kont István alakját Thuróczy János krónikásunk örökítette át történetíróinkra. Bonfininél feltűnnek a színező mozzanatok. Heltai Bonfini visszhangja. Tinódinál, Pethónél feltűnik a hődotlat a halállal farkasszemet néző hősök előtt. Még melegebben mutatkozik ez Budai Ferencnél, mérsékeltebben Majláth Jánosnál. Katona Istvánnál feltűnik a bíráló szempont, Szekér Joachimnál a Zsigmond mellett való pártállás. Gebhardi Lajos és

Budai Ézsaiás kissé hidegeknek tetszenek. Virág Benedek erkölcsi és bíráló nézete rokonérzésünkkel találkozik. Horváth Mihály és Szalay László leírásainál már a Garay János Kontja keltette kultusz hatása érzik, míg Marczali Henriknél a lélektani magyarázat tűnik fel. — A költők közül romantikus felfogásával tűnt ki Vörösmarty Mihály a Bujdosók című drámájában. Kisfaludy Sándor Kemend című regéjében Vörösmarty Mihály drámája nyomán buzdult. Czuczor Gergely Kontja semmi más, mint balladás festmény Vörösmarty Mihály hatása alatt. Garay János híres Kontja a Kont-kultusz igazi megteremtője. Garay Jánost olyan mélyen áthatotta Kont sorsa, hogy még két széles hódítást tett volna, mint Garay János Kontja. Vachott Sándort is annyira meghatotta, hogy hatására epigramma írására buzdul. A nemzeti jogokért halálig kitartó makaesség bővölte el Petőfi Sándort. Kontot említi már Lehelben, de sokkal tanulságosabbak a Vérmező meg Kont és társai e költeményei. Zalár József Hunyadi László című balladájának Kont sorsa jelentős indítéka. Tóth Kálmán a nemzet halhatatlanjai közt emlegeti azt, ki „vérhalálát“ Budavárában elszántan fogadta (Ki volt nagyobb?). Pompéry János elbeszélésében, Clarissában, a „rendíthetetlen“ Kontról esik szó. Balogh Zoltán balladás képe, Kont, a kivégzett hős halódása mozzanatát rögzíti meg. Thaly Kálmán is őszinte hódolója „a büszke Kont“-nak. Foglalkoznak még a témával: Jámbor Pál, Csengey Gusztáv, Nógrádi Pap Gyula, Baksay Sándor. Szemere György egy fantasztikus regényben, A Kont eset-ben támasztja fel a kemény vitézt.

Elek Oszkár: Bajza József Zarándokának tárgy köréről. 6 lap. — Ez a tárgy az egyvetemes népballada-költészetben ismeretes. Két változata is van: egy angol és egy spanyol. Bajza József költeménye az angol népballadával szorosabb rokonságban van, mint a spanyollal.

Hajnóczy Iván: Arany Buda halálának forrásaihoz. 2 lap. — Az eposz I. énekének 33—37. versszakában foglalt hűségeskü élénken emlékeztet a francia nyelv legrégebb emlékeire: a strassburgi esküre (842).

Hegedüs István: Ungvárnémeti Tóth László emlékezete. 30 lap. — A költő munkásságának és lelki életének fejtegetése halálának századik évfordulója alkalmából.

Perényi József: *Az erdélyi magyar irodalom 1923-ban.* 20 lap. — Az újabb erdélyi magyar irodalom derekasan fejlődik. Nemcsak mennyiségileg tekintélyes a szellemi termelés, de minőségileg is figyelemreméltó. A nyugatos irányú próbálkozások mellett van erősen faji, nemzeti jellegű és különlegesen erdélyies líra, regény és elbeszélés is. Ezen műfajok művelőit sorra ismerteti a szerző.

Szendrey Zsigmond: *Arany Murány Ostromának kézirata.* 7 lap. — A nagyszalontai Csonkatorony egyik legértékesebb emléktárgyának ismertetése. Figyelemreméltóak az eredeti kézirat később áthúzott versszakai, melyek élesen rávilágítanak a költő aprólékosságig menő gondnal végzett szerkesztői eljárására.

Szigetvári Iván: *Madách és a francia forradalom.* 5 lap. — Dantont nem a Place de Grève-en végezték ki, ahol Az Ember Tragédiájának 9-ik színe lejátsszódik, hanem a Place de la Concorde-on, mely 1792 óta Place de la Révolution. Madách: „Az áldozatra szentelt állatot sem gúnyolják útjában a papok“ szavait valószínűleg Mignet: *Histoire de la Révolution Française* című történeti művének egyik helyéről kölesönözte.

Waldapfel János: *Báró Eötvös József „A Zászlótartó“ című költeményének történetéhez.* 2 lap. — Voinovich Géza Eötvös-kiadásában azt a jegyzetet találjuk, hogy a költemény 1869-ben jelent meg először. A költeményt az Ifjúság Lapja 1864-i évfolyama (II. 35. sz. 545. l.) már közli „A mohácsi zászlótartó“ címmel.

Elhunytak.

Battlay Geyza, jogi doktor, ügyvéd, Csanád vármegye volt kormánybiztos-főispánja, szül. Kalocsán 1881 szept. 21., megh. Budapesten 1923 június 8-án. Atyja Battlay Imre királyi főügyész, kiváló jogtudományi író. Iskoláit Kassán és Budapesten végezte. Mint a Közigazgatási Közlöny szerkesztője alapos államtudományi készségével tűnt ki. A kommunizmus idején az egymástól elszigetelten működő ellenforradalmi csoportok egyesítése jórészt az ő fáradhatatlan munkájának köszönhető. — Versei, műfordításai és tárcái 1898-tól kezdve

a Budapesti Hirlapban, Croatiában, Egyetértésben, Magyar Krónikában, Magyarországbán, Művészvilágban, Ország-Világban, Pesti Hirlapban, Új Időkben és Vasárnapi Újságban láttak napvilágot. — Munkái: *Dalok a néma leányhoz*. Versek. Bp., 1900. — *Titánok könyve*. (Többekkel.) U. o. 1902. — *Csendes ember*. Versek. U. o. 1903. (2. kiad. 1904.) — *Salome*. Írta Wilde Oszkár. Ford. U. o. 1907. — Kéziratban: gr. Vojnovich Ivo *Raguzai trilogiá*-ja és Ovidius válogatott munkáinak verses fordítása.

Domonkos István, r. kath. áldozópap, nyúli plébános, a Szt. István Akadémia r. tagja (1862—1923). Novellái és rajzai az Alkotmányban (1899—1919), az Életben (1909 óta), A Célban (1910—11), a Katholikus Szemlében (1910 óta) s dunántúli lapokban jelentek meg. — Munkái: *Az élet hullámai*. Bp., (1903). — *Barázdák a szántóföldön*. Elbeszélések. U. o. 1905. — *Szellő Margit*. Elb. Győr, 1909. — *Testvérek*. U. o. 1910. — *Atyámfiái*. Bp., 1914. — *A muszka pipa*. U. o. 1916. — *A kard joga s a többi elbeszélések*. Celldömölk, 1917. — *Egy kis fehér virág tavaszának története*. Bp., é. n.

Donászy Ferenc, ifjúsági író, szül. Zalaegerszegen 1858-ban, megh. Budapesten 1923-ban. Eredetileg gyógyszerésznek készült, de hirlapíróvá, majd magánhivatalnokká lett. Van egy elbeszélés-kötete (*Férjek*. Nagykanizsa, 1881), több eredeti és fordított regénye, de legnagyobb sikereit ifjúsági könyveivel érte el. Ezek: *Egy magyar diák élete Mátyás király korában*. Bp. 1892. — *Tholdi Miklós*. U. o. 1894. — *Óserdőkön, tengereken*. U. o. 1894. — *Buda hőse*. U. o. 1895. — *Anarkalli*. Regény. U. o. 1896. 2 köt. — *Rejtélyek a történelemből*. Elbeszélések. U. o. 1897. — *Villám-sugár*. U. o. 1898. — *Életünket és vérünket*. U. o. (1898). — *Az aztékok kincse*. U. o. 1900. *Szigetvár és Eger hősei*. U. o. 1902. — *Miklós vitéz*. U. o. 1904. — *Ozdor Telegd*. U. o. (1904). — *Az arany szalamandra*. U. o. 1906. — *Tengereken innen, tengereken túl*. U. o. 1907. — *Az eltűnt hadifutárok*. U. o. 1913. — *Mátyás király ifjúsága*. U. o. 1913. — *A vitéz Noszticz bátorsága*. U. o. 1913. — *A győri érckakas*. U. o. 1914. — *A csúcshegy vára*. U. o. 1920. — *Fulkó lovag*. U. o. 1920. — *A vaskereszt*. U. o. é. n. — *A nagyváradi tüzes galambok*. U. o. é. n.

Eble Gábor, a gr. Károlyi-család nyug. levéltárnoka, történetíró (1843—1923). Ifjúkorában verseket is írt.

Gagyhy Dénes (szentgerlicei), tanár, szül. Etéden 1873 nov. 7., megh. Budapesten 1923 júl. 20-án. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Grenobleban és Párizsban végezte. Mint főreáliskolai tanár Egerben, Székesfehérvárt, Pozsonyban s végül a fővárosban működött. — Tárcái főleg a Magyarországon (1904—6, 1910—19), a Pesti Naplóban (1904—12), az Új Időkben (1905—6, 1912), a Világban (1910—11), a Vasárnapi Újságban (1911—16) s a Budapesti Hirlapban (1913—19) jelentek meg. — Munkái: *A Rákóczi-kor elbeszélő költészete*. Bp., 1904. — *Ilma kisasszony és más elbeszélések*. U. o. 1905. — *Hitért, hazáért*. Tört. reg. U. o. 1907. — *Élet és álom*. Reg. Pozsony, 1907. — *A vetélytársak*. Reg. Bp., 1909. — *Mária nővér*. U. o. 1911.

Gáspár Ferenc, orvosdoktor és útirajzíró, szül. Szilágy-somlyón 1862-ben, megh. öngyilkos módon Budapesten 1923 júliusában. 1886—1892. a tengerészetnél szolgált mint orvos s ekkor szedte magába azokat a benyomásokat, melyeket úti tárcáiban és testes köteteket kitevő útleírásaiban feldolgozott. Tárcái főleg a Budapesti Hirlapban (1892—1907), a Pesti Hirlapban (1891—1910), Az Újságban (1903—14) és az Új Időkben (1906—15) jelentek meg. — Munkái: *Negyvenezer mérföld vitorlával és gőzzel*. Szeged, 1892. — *Hét év a tengeren*. Bp., 1903. — *A föld körül*. U. o. 1901—8. 6 köt.

Gébay Miklós, volt máv. felügyelő, megh. Pozsonyban 1923 szept. 19-én 62 éves korában. 1902-től haláláig vezércikkírója és zenekritikusa volt a Nyugatmagyarországi Híradónak, mely 1919-ben Híradóra változtatta a nevét.

Giesswein Sándor, theol. doktor, pápai prelátus, a M. Tud. Akadémia levelező s a Szt. István Akadémia r. tagja (1856—1923), foglalkozott keleti és összehasonlító nyelvészettel, majd szociológiával s a mellett nagy publicisztikai munkásságot is fejtett ki. A kommün bukása után egy ideig főszerkesztője volt az *Aurora* című szépirodalmi lapnak.

Gyomai Zsigmond, jogi doktor, ügyvéd, a *Jogállam* című szaklap szerkesztője, szül. Gyomán 1861 okt. 29., megh. Budapesten 1923 okt. 15-én. — Verses kötete: *Almok*. Költemények. Bp. 1886.

Gyöngyi Izsó, színész, szül. Miskolcon 1860-ban, megh. Budapesten 1923 dec. 5-én. Mint komikus színész felváltva a vidéken és Budapesten a Városligeti Színkörben, a Budai Színkörben, a Nép-, Víg- és Királyszínházban működött. Színművei:

Irma öröksége (Budai Színkör, 1893); Hortobágyi virtus, népszínmű (Városligeti Színkör, 1894). — Munkája: *Jolánka mesél.* Bp., 1904.

János Lajos, nyug. áll. el. iskolai igazgató, megh. Zágomban, 1922-ben. Brassóban működött. Verseket írt erdélyi lapokba s több népies elbeszélést az Iparosok Olvasótárába.

Kabos Ede (családi nevén Rosenberg), író és hírlapíró, szül. Nagykárolyban 1864 dec. 2-án, megh. Abbáziában 1923 aug. 8. előtt. Középiskoláit Temesvárt, Budapesten és Szatmárt végezte, azután harmadfélévig filozófiát hallgatott a zsidó ösztöndíjalaptól nyert 100 frtos ösztöndíjjal. Közben hírlapíróvá lett s előbb az Egyetértés, majd a Pesti Napló belmunkatársa, utóbbinak felelős és 1904 nov. 1-től 1907 okt. 20-ig főszerkesztője, végül az Érdekes Újság szerkesztője lett. Színművei: Alfieri Színmű 1 felv., A kupéban. Énekes bohózat 1 felv. (Nemzeti Színház, 1888), Éva. Színmű 3 felv. (u. o. 1893), A révben. Színmű Molnár Sándor álnéven (u. o. 1893), A holló. Vígj. 1 felv. U. o. 1892. — Munkái: *Elzüllettek.* Elbeszélések. Bp., 1885. — *Vásár.* Regény. U. o. 1887. — *Harakiri s kisebb vázlatok.* U. o. 1891. *Tantalusz.* Színmű. U. o. 1891. — *Koldusok.* Elbeszélések. U. o. 1893. — *Fehér éjszakák.* Regény. U. o. 1893. — *Por.* Tárca. U. o. 1895. — *Vándorok.* Elbesz. U. o. 1897. — *A verebek.* U. o. 1900. — *Akácvirág.* Elbeszélések. U. o. 1903. *Összegyűjtött munkái.* U. o. 1905—1906. 7 köt. — *Az eleven kulcs.* U. o. 1905. — *A jövő fészke.* U. o. 1908. — *Mária látogatói.* U. o. 1910. — *Damajanti.* U. o. 1911. — *A királyné.* U. o. 1914. — *Az ékszerek.* U. o. 1918. — *A Rubin-gyár.* U. o. 1920. — *Egy óra története.* U. o. 1921. — *Kétféle szerelem.* U. o. é. n. — *Két halott regénye.* U. o. é. n. — *Szivárvány.* Békéscsaba, é. n. — Arcképe a Magyar Génius 1901. évf. 875. l.

Karczag Vilmos, színházigazgató, szül. Karcagon 1857 aug. 29., megh. Bécsben 1923 okt. Színésznek készült, azután hírlapíró lett. 1879—91. a Debreceni Ellenőr segédszerkesztője volt, majd Budapestre költözött, ahol Hevesi Józseffel együtt megalapította a Magyar Génius c. hetilapot. 1901 óta Bécsben élt s a Theater an der Wien, majd 1908-tól a Raimundtheaternek is az igazgatója volt. Hajnali harangszó c. 3 felv. népszínművét, melyet Hevesi Józseffel írt, 1899-ben mutatta be a budapesti Népszínház. Munkái: *Ma és mindig.* Elbeszélések. Bpest, 1884. — *Szerető szívek.* Debrecen, 1885. — *A hitves.* Színmű. Bp., 1888. —

A kis mama. Vigj. U. o. 1889. — *Macskák.* Történetkék. Debrecen, 1889. — *Lemondás.* Színmű. Bpest, 1892. — *Romok.* Elbeszélések. U. o. 1893. — *Az utolsó felvonás.* Magánjelenet. U. o. 1893. — *Lemondás.* Regény. U. o. 1897.

Körmendy Viktor (tüskevári) hirlap- és regényíró, megh. Budapesten 1923 júliusában 47 éves korában. Elbeszélései főleg az Életben (1909 óta), a Pesti Hírlapban (1915 óta), az Új Időkben (1915) s az Alkotmányban (1917) jelentek meg. — Munkái: *A fejetlen katona és más elbeszélések.* Bp. (1920). — *Veronika csókja.* U. o. (1920).

Krecsányi Ignác, színigazgató (1844—1923), elbeszéléseket, tárcacikkeket és visszaemlékezéseket írt a vidéki és fővárosi lapokba, főleg a Pesti Hírlapba (1910—13). — Munkái: *A magyar színészet térfoglalása.* Temesvár, 1910. — *Régi dolgok — régi színészekről.* U. o. 1914.

Landauer Béla, volt orsz. képviselő, hírlapíró, megh. 1922 júliusában 52 éves korában. 1906—18-ig az Alkotmány belmunkatársa volt. Elbeszélései az Életben (1914 óta) is megjelentek. — Szépirodalmi munkái: *Glória.* Bp., 1916. — *A tanár.* Reg. U. o. 1917. — *Háborgó vasúton.* (Lan Béla álnéven). U. o. é. n.

Majdik Árpád, hírlapíró (1870—1923). A szatmári lapokba dolgozott és szerkesztette a Szatmári Hírlapot. Több színművét adták Szatmárt. — Munkája: *Fény és árny.* Elbeszélések. Szatmár, 1896.

Méhely Kálmán, közigazd. egyetemi tanár és szakíró, megh. Budapesten 1923 jún. 21-én. Publicisztikai munkássága is van.

Miklós Ödön (miklósvári), nyug. államtitkár és közigazd. szakíró (1857—1923). Publicisztikailag is működött.

Pekár Imre (rozsnyói), bankigazgató és közigazdasági író (1838—1923).

Rákosi Viktor, író, szül. Ukkon (Zala m.) 1860 szept. 20., megh. Budapesten 1923 szeptember 15-én. A gimnáziumot a pesti piaristáknál elvégezvén, 1878-ban beállt a Nemzeti Hírlap szerkesztőségébe, majd a Pesti Hírlap s 1881-től haláláig a Budapesti Hírlap munkatársa volt. 1901-től az összeomlásig tagja volt az országgyűlésnek mint Hajdúnánás függetlenségi képviselője. Életének utolsó éveit súlyos betegen, ágyban töltötte, de azért haláláig dolgozott. Humoros tárcái Sipulusz álnéven jelentek meg. Eredeti színművei: *A dezentor.* Népies látványosság 3 felv.

(Népszínház 1886); Aranylakodalom. Látványos színmű. Beöthy Lászlóval (Magyar Színház 1898); Tartalékos férj. Bohózat 3 felv. Guti Somával (Vígshízház 1900); Napoleon ösém. Bohózat 3 felv. Ugyanazzal. (U. o. 1900); A sasok. Vígj. 3 felv. Ugyanazzal. (Nemzeti Színház 1901); Jupiter és társai. Énekes bohózat. Ugyanazzal (Népszínház 1901); A brezováci hős. Bohózat 3 felv. Ugyanazzal (Vígshízház 1903); Elnémult harangok. Színmű 4 felv. Malonyay Dezsővel. (Nemzeti Színház, 1905); Rákóczi fia. Színmű 3 felv. (Vígshízház 1906). — Eredeti munkái: *Verőfény*. Elbeszélések. Bp., 1886. — *A bujtogatók*. Regény. U. o. 1886. — *Sipulus tárcái*. U. o. 1891. — *Egy falusi Hamlet*. Regény. U. o. 1891. — *Rejtett fészkek*. Elbeszélések. U. o. 1892. — *Téli rege*. Regény. U. o. 1893. — *Zuboly, Gyalu és társai*. U. o. 1894. — *Barnabás rabsága és egyéb elbeszélések*. U. o. 1896. — *Humoreszkek*. U. o. 1897. — *Újabb humoreszkek*. U. o. 1898. — *Korhadtt fakeszesztek*. U. o. 1897. — *Hős fiúk*. Ifj. regény. U. o. 1900. — *Munkái*. U. o. 1903-tól. 20 köt. — *Egy tutaj története*. Ifjúsági mű. U. o. 1904. — *Apró elbeszélések*. U. o. 1904. — *A császárok sírjai*. Ifj. mű. U. o. 1906. — *Kexholmi Mária*. U. o. 1908. — *Utazás a holdba és egyéb történetek*. U. o. 1910. — *A bécsi diákok*. Ifj. regény. U. o. 1911. — *Párisi gyujtogatók*. U. o. (1911). — *Kisbürgöztől Vaterlőig*. Ifj. reg. U. o. 1913. — *Oglán bég kincse*. U. o. 1913. — *Friss barázdák régi nyomon*. Ungvár, 1914. — *Don Karaszko és egyéb elbeszélések*. Bp., 1917. — *Emmy*. U. o. 1918. — *Palozsnaky Tamás a nagyerejű kántor és egyéb elbeszélések*. U. o. 1918. — *A buzsáki királyság*. U. o. 1919. — *Magyar Iliasz*. U. o. 1922. — *Hős fiúk*. U. o. é. n. — *Amikor még jókedvűek voltunk*. Elbeszélések. U. o. é. n. — *Bobby és Csiba*. U. o. é. n. — *Lagoszta titka*. U. o. é. n.

Rés János, r. kath. vallástanár és hirlapíró, megh. Székelyudvarhelyt 1923 ápr. havában.

Rudnyánszky Róza, okl. tanítónő, R. Gyula költő leánya, kezdő író, megh. 1923 július 17-én.

Szántó Kálmán, főreáliskolai tanár, szül. Nádudvaron (Hajdú vm.) 1861 febr. 26-án, megh. Budapesten 1923 szept. 16-án. Hosszú ideig Trencsénben működött. Rendes tárcairója volt Az Újságnak (1905–11), a Budapesti Naplónak (1896 óta; 1899: 78–133. sz. Edith bosszúja), a Fővárosi Lapoknak (1901-ig), a Pesti Hirlapnak (1894 óta), a Pesti Naplónak (1894 óta; 1896: 45–101. sz. Alkonyat), az Új Időknek (1896 óta) és a Világnak

(1910—11). — Szépirodalmi munkái: *Elbeszélések*. Bp., 1885. — *Weér Judit és egyéb elbeszélések*. U. o., 1896.

Szerényi Adrienne (Rexa Dezsóné), Pest vármegye főlevéltárosának a felesége, megh. Budapesten 1923 szept. 14-én. — Több kötet elbeszélés-fordítása jelent meg; továbbá: *Családunk kapcsolatos könyve Vörösmarty és Zichy Mihály ifjúkori emlékével*. Székesfehérvár, 1912.

Sziklay Szeréna (Papp Váry Elemérné), a *Magyar Hírszem* költője, megh. Budapesten, 1923 november 15-én. — Munkái: *Háborús visszhangok*. Bp., 1916. — *Mikor vihar dühöng*. Bp., 1920.

Tar Lajos, orvosdoktor, megh. Budapesten 1923 szept. havában 35 éves korában. — Versei a Pesti Naplóban és a Magyarországon láttak napvilágot. Több drámát írt.

G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek,

Asztalos Miklós, Molnár Endre és Zeykváry Elemér: Versek. Budapest, 1923. 48 l. Haladás-kiadás.

Csahihen Károly: Széchenyi Pestje. Óda. Budapest, 1923. 14 l. Stephaneum-nyomda.

Forbáth Sándor: A hold árnyéka. Budapest, 1923. 49 l. Pápai Ernő kiadása.

Gulyás Pál és Juhász Géza: Testvér gályák. Nyiregyháza, 1923. 82 l. Jóba Elek könyvnyomdája.

Halmágyi Mária: Fehér virágok. Kolozsvár, 1923. 46 l. Providentia-kiadás.

Heltai Jenő: Versek. Budapest, 1923. 216 l. Athenæum-kiadás.

József Attila: Szépség koldusa. Versek. Szeged, 1922. 48 l. Koroknay-kiadás.

Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panaszai. Budapest, 1923. 80 l. Genius-kiadás.

Lampérth Géza: Nemzeti lant. Budapest, 1923. 78 l. A Magyar Nemzeti Szövetség kiadása.

Nagy Zoltán: Elégiák. Budapest, 1923. 130 l. Genius-kiadás.

Reményik Sándor: A műhelyből. Versek. Budapest, 1924.

88 l. Studium-kiadás.

Sik Sándor: Csend. Versek. Budapest, 1924. 96 l. Pallas-kiadás.

Szabó Lőrinc: Kalibán. Versek. Budapest, 1923. 112 l. Athenæum-kiadás.

Szombati-Szabó István: Régi japán költők. Versek. Mű-

fordítási-antológia a Krisztus utáni 8. 9. és 10. század japán lírájából. Kolozsvár, 1923. 76 l. A „Kaláka“ kiadása.

Varságh János: Szélesend. Budapest, É. n. 92 l.

Váth János: Magyar költők dalaiban a Balatonon. Veszprém, 1922. 52 l.

Vietórisz József: Orgonazúgás. Nyiregyháza, 1923. 148 l. Szabolcsvármegyei Bessenyei-kör kiadása.

Zeykváry Elemér: Vesztett nyár nyomában. Versek. Budapest, 1923. 48 l.

Zsolt Béla: Igaz könyv. Budapest, 1923. 208 l. Genius-kiadás.

Elbeszélő kötetek.

Andor József: Két világ között. Regény. Budapest, 1924. 180 l. A Szent István Társulat kiadása.

Babits Mihály: Aranygaras. Budapest, É. n. 144 l. Athenæum-kiadás.

Babits Mihály: Kártyavár. Egy város regénye. Budapest, É. n. 356 l. Athenæum-kiadás.

Bartóky József: Mécsvilág. Budapest, É. n. 202 l. Franklin-kiadás.

Berend Miklósné: Jochanaán Ibn Ben Aluya. Egy orvos története. Budapest, É. n. 322 l. Genius-kiadás.

Ifj. Bókay János: Mi férfiak. Budapest, É. n. 122 l. Légrády-kiadás.

Egri Viktor: A rácsablakos ház. Budapest, É. n. 284 l. Genius-kiadás.

Gabányi János: Magyar várak legendái. Budapest, 1924. 344 l. A Szent István Társulat kiadása.

Komáromi János: A régi szerető. Budapest, É. n. 312 l. Kultura-kiadás.

Kunos Ignác: Boszporusi tündérvilág. Sztambuli török népmesék. Budapest, É. n. 208 l. Athenæum-kiadás.

Lestyán Sándor: Vah-Ta-Vah. Budapest, 1923. 142 l. Amicus-kiadás.

Méray-Horváth Károly: Két primadonna. Budapest, É. n. 224 l. Athenæum-kiadás.

Móricz Zsigmond: Jó szerencsét. Regény. Budapest, É. n. 190 l. Athenæum-kiadás.

Pekár Gyula: A jüliomos asszony. Regény. Második kiadás. Budapest, 1923. 176 l. Singer és Wolfner kiadás.

Surányi Miklós: A mindenható asszony. Budapest, 1923. 144 l. Singer és Wolfner kiadás.

Réti Ödön: Zorka. Regény. Budapest, É. n. 140 l. Athenæum-kiadás.

Tarczai György: Holicsi képeskönyv. Tarka bokréta. Budapest, 1924. 182 l. A Szent István Társulat kiadása.

Tersánszky Jenő: A repülő család. Regény. Budapest, É. n. 123 l. Athenæum-kiadás.

Tomesányi János: Nagy-Magyarországból Kis-Magyarországba. Budapest, 1923. 280 l. A Magyar Nemzeti Szövetség kiadása.

- Váth János: Nyirt Sámsonok.** Dombóvár, 1923. 93 l.
Vida Aladár: Robinson Crusoe kalandos élettörténete.
 Budapest, É. n. 188 l. A Szent István Társulat kiadása.
Zilahy Lajos: Az ezüstszárnyú szélmalom. Novellák. Buda-
 pest, 1924. 156 l. Athenæum-kiadás.

Szindarabok.

- Herczeg Ferenc: Aranyborjú.** Színmű. Budapest. Év nélkül.
 144 l. Singer és Wolfner kiadás.
Herczeg Ferenc. Sirokkó. Vígjáték. Budapest, 1923. 96 l.
 Singer és Wolfner kiadás.
Móricz Zsigmond: Búzakalász. Szindarab három felvonás-
 ban. Budapest, 1924. 114 l. Athenæum-kiadás.
Ringelhann Béláné Fejér Juliska: Leánybúcsú. Budapest,
 1923. 55 l. A „Magyar Jövő“ Leánykönyvtára 6. sz. Magyar Jövő
 kiadása.
Szomory Dezső: Szabóky Zsigmond Rafael. Színmű 3 fel-
 vonásban. Budapest, 1924. 126 l. Athenæum-kiadás.
Tolnai Vilmos: Madách Imre: Az Ember Tragédiája. Buda-
 pest, 1924. 256 l. A Magyar Irodalmi Társaság kiadása.

Fordítások.

- Honoré de Balzac: A három szerelmes.** Fordította: Fürtös
 Ede. Budapest, 1923. 371 l. Genius-kiadás.
Honoré de Balzac: A nemoursi örökösök. Fordította:
 Szántó Kálmán. Budapest, É. n. 282 l. Genius-kiadás.
Honoré de Balzac: A vidéki orvos. Fordította: Bartos
 Zoltán. Budapest, É. n. 248 l. Franklin-kiadás.
Honoré de Balzac: A völgy lilioma. Fordította: Benedek
 Marcel. Budapest, 1923. 376 l. Genius-kiadás.
Honoré de Balzac: Két fiatal asszony levelesládája. Fordí-
 totta: Benedek Marcel. Budapest, 1923. 276 l. Genius-kiadás.
Émile Baumann: Jób, az elhivatott. Fordította: Fürtös Ede.
 Budapest, É. n. 367 l. Genius-kiadás.
Pierre Benoit: Elhagyatva. Fordította: Sz. Bálint Aranka.
 Budapest, É. n. 126 l. Genius-kiadás.
Frédéric Boutet: A vadember és Julius Pingouin. Két kis
 fantasztikus regény. Fordította: Ifj. Bókay János. Budapest,
 É. n. 196 l. Athenæum-kiadás.
F. Marion Crawford: A bizánci rabszolgalány. Fordította:
 Pogány Kázmér. Budapest, 1923. 311 l. Genius-kiadás.
Csehov Antal: A semmirekellő. A halál árnyai. Fordította:
 Goda Géza. Budapest, É. n. 192 l. Franklin-kiadás.
Dosztojevszkij: A kis hős. Fordította: Trócsányi Zoltán.
 Budapest, É. n. 188 l. Genius-kiadás.
Ferdinand Duchêne: Szeretni, sirni, meghalni ... Fordította:
 Sztrokay Kálmán. Budapest, 1923. 180 l. Genius-kiadás.
Gustave Flaubert: Szent Antal megkísértetése. Budapest,
 É. n. 186 l. Genius-kiadás.
Antonio Fogazzaro: Leila. Fordította: Honti Rezső. Buda-
 pest, 1923. 536 l. Genius-kiadás.

Goethe: Clavigo. Fordította: Sebestyén Károly. Budapest, 1923. 84 l. Genius-kiadás.

Erik Hansen: Az aranyfolyó országa. Budapest, 1923. 128 l. Athenæum-kiadás.

Gerhardt Hauptmann: Fantóm. Fordította: Turóczy József, Budapest, É. n. 140 l. Genius-kiadás.

Sven Hedin: Csangpo láma a nomádok földjén. Fordította: Gerely Jolán. Budapest, É. n. 329 l. Genius-kiadás.

Gerhardt Hauptmann: Fantóm. Fordította: Turóczy József. Budapest, É. n. 136 l. Genius-kiadás.

Hugo von Hoffmansthal: Akárki. Játék a gazdag ember haláláról. Fordította: Kállay Miklós. Budapest, 1924. 126 l. Genius-kiadás.

Ibsen Henrik: Kisértetek. Solness építómester. Ha mi holtak feltámadunk. Fordította: Hajdú Henrik. Budapest, É. n. 354 l. Athenæum-kiadás.

Aino Kallas: Töviskoszorú. Fordította: Bán Aladár. Budapest, 1923. 111 l. Oriens-kiadás.

Klug Ignác: Vasárnapi könyv. Fordította: Bilkei Ferenc. Budapest, 1924. 460 l. A Szent István Társulat kiadása.

Alma Johanna Koenig: A szent palota. Fordította: Somlyó Zoltán. Budapest, É. n. 312 l. Genius-kiadás.

Lenau Szonettjei. Fordította: Gulyás Pál. Nyiregyháza, 1923. 12 l.

Guy de Maupassant: A rózsalegény. Fordította: Honti Rezső. Budapest, 1923. 140 l. Athenæum-kiadás.

Frank Norris: Az örvény. Fordította: Bartos Zoltán. Budapest, É. n. 434 l. Genius-kiadás.

Örök virágok. Versfordítások angol, francia és német lírikusokból. Fordította: Tóth Árpád. Budapest, 1923. 186 l. Genius-kiadás.

Rachilde: A nőstényfarkasok lázadása. Fordította: Hevesi András. Budapest, É. n. Genius-kiadás.

Paul Reboux: Lepketánc. Fordította: Horváth Tibor. Budapest, É. n. 192 l. Genius-kiadás.

Romain Rolland: Jean Christophe. Regény. A ház. Fordította: Gyergyai Albert. Budapest, É. n. 226 l. Athenæum-kiadás.

Romain Rolland: Jean Christophe. Regény. Az út vége. Fordította: Zolnai Béla. Budapest, 1923. 234 l. Athenæum-kiadás.

Charles Sealsfield: Tokeah és a fehér rózsza. Átdolgozta: Telekes Béla. Budapest, É. n. 327 l. Genius-kiadás.

Bernard Shaw: Barátságos színművek. I. kötet. Hősök. — Candida. Fordította: Hevesi Sándor. Budapest, É. n. 206 l. Athenæum-kiadás.

Bernard Shaw: Cashel Byron mestersége. Fordította: Benedek Marcell. Budapest, É. n. 258 l. Franklin-kiadás.

Miguel de Unamuno: Ez aztán a férfi! Fordította: Garády Viktor. Budapest, É. n. 80 l. Genius-kiadás.

Taine Hippolit Adolf: A görög művészet böleselete. Fordította: Ferenczi Zoltán. Budapest, É. n. 136 l. Franklin-kiadás.

Guido da Verona: Holnap kezdődik az élet! Fordította: Komor Zoltán. Budapest, É. n. 396 l. Athenæum-kiadás.

Ralph Waldo Emerson: Az emberiség képviselői. Fordította: Wildner Ödön. Budapest, 1923. 236 l. Franklin-kiadás.

Wells: A szerelem és Lewisham úr. Fordította: Tonelli Sándor. Budapest, É. n. 263 l. Lampel-kiadás.

Oscar Wilde: A jelentéktelen asszony. Fordította: Hevesi Sándor. Budapest, 1923. 166 l. Genius-kiadás.

Oscar Wilde: A kritikus mint művész. Fordította: Bálint Lajos. Budapest, 1924. 160 l. Genius-kiadás.

Oscar Wilde: Gránátalmaház. Fordította: Bálint Lajos. Budapest, 1923. 179 l. Genius-kiadás.

Oscar Wilde: A kritikus mint művész. Fordította: Bálint Lajos. Budapest, 1924. 166 l. Lampel-kiadás.

Oscar Wilde: Vera vagy a nihilisták. Fordította: Bálint Lajos. Budapest, 1923. 137 l. Genius-kiadás.

Tudományos munkák.

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam. Ötvennegyedik kötet. 1921—1922. Budapest, 1922 l. Franklin-kiadás.

A szülők hibái a nevelésben. Fináczy Ernő, Kemény Ferenc, Gerlóczy Zsigmond, Schneller István, Sebestyén Stettina Ilona előadásai. Budapest, 1923. 72 l.

Aldásy Antal: A keresztes hadjáratok története. Budapest, 1924. 153 l. A Szent István Társulat kiadása.

Babura László: Szent Ágoston élete. Budapest, 1924. 150 l. A Szent István Társulat kiadása.

Balanyi György: Calasanzi Szent József élete. Budapest, 1923. 126 l. A Szent István Társulat kiadása.

Balassa József: Helyes magyarság. Budapest, 1923. 128 l. Szabad Iskola. VII. sz. Genius-kiadás.

Balogh Károly: Madách Imre otthona. Budapest, É. n. 90 l. Athenaeum-kiadás.

Baros Gyula: Madách nyomai szépirodalmunkban. Budapest, 1923. 35 l. Studium-kiadás.

Beöthy Zsolt: Romemlékek. Tanulmányok, Beszédék, Cikkek. Két kötet. Budapest, 1923. Kisfaludy-Társaság kiadása.

Bognár Cecil: Értékelmélet. Budapest, 1924. 124 l. A Szent István Társulat kiadása.

Bőle Kornél: Árpádházi Boldog Margit. Budapest, 1923. 192 l. Stephaneum-nyomda.

Braun Soma: A népmese. Budapest, 1923. 205 l. Szabad Iskola VIII. sz. Genius-kiadás.

Buday László: Magyarország küzdelmes évei. A Megesonkított Magyarország újradolgozott második kiadása. Budapest, 1923. 223 l. Szerző kiadása.

Császár Elemér: Tompa Mihály. Budapest, 1923. 64 l. A Bethlen Gábor R. T. kiadása.

Dékány István: Bevezetés a társadalom lélektanába. Szociálpszichológia. Budapest, 1923. 117 l. Danubia-kiadás.

Dézi Lajos: Balassa Bálint Minden Munkái. Két kötet. Budapest, 1923. 796 l. Genius-kiadás.

Dombi Márk: A Fájdalmas Szűzről nevezett Szent Gábor passzionista szerzetesnövendék élete. Budapest, 1924. 43 l. A Szent István Társulat kiadása.

Dunarich Károly: Szent Domonkos élete. Budapest, 1924. 288 l. A Szent István Társulat kiadása.

Farkas Gyula: Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásaik. Eötvös-Füzetek I. szám. Budapest, 1923. 54 l. Eötvös-Kollégium Volt Tagjai Szövetségének kiadása.

Gaál István: A föld története. Pécs-Budapest, 1923. 182 l. Danubia-kiadás.

Gopcsa László: Gárdonyi Géza élete és legelső írásai. Budapest, 1923. 86 l. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek) kiadása.

Gragger Róbert: Bibliographia Hungariae. I. Historica. Berlin, 1923. 318 l.

Gragger Róbert: Eine altungarische Marienklage. Berlin, 1923. 20 l.

Hittrich Ödön: A budapesti ágostai hitvallású evangélikus főgimnázium első száz esztendejének története. Budapest, 1923. 274 l. Ifj. Kellner Ernő könyvnyomda.

Horváth Sándor: Aquinói Szent Tamás világnézete. Budapest, 1924. 232 l. A Szent István Társulat kiadása.

Kéky Lajos: Gárdonyi Géza. Budapest, 1923. 16 l. A Szabad Lyceum kiadása.

Kőszegi László: Esztétikai megtisztulásunk. Budapest, 1924. 84 l. Pátria R. T. kiadása.

Kristóf György: Petőfi és Madách. Tanulmányok. Cluj-Kolozsvár, 1923. 192 l. Minerva-kiadás.

Kuzsinszky Bálint: Budapest régiségei. Régészeti és történeti évkönyv. X. Budapest, 1923. 214 l. A Székesfőváros kiadása.

Lampérth Géza: Régi magyar levelesláda. Budapest, 1923. 235 l. Pantheon-kiadás.

Lasz Samu: Tudományos problémák. Budapest, É. n. 191 l. Légrády-kiadás.

Leffler Béla: Az újabb svéd líráról. Debrecen, 1923. 22 l. Csáthy Ferenc kiadása.

Marosi Arnold: Átöröklés és nemzetvédelem. Budapest, 1924. 125 l. A Szent István Társulat kiadása.

Márki Sándor: Emlékezésed Ortvy Tivadarról. Budapest, 1923. 32 l. Stephaneum-kiadás.

Mihályfi Ákos: A nyilvános Istentisztelet. Budapest, 1923. 694 l. A Szent István Társulat kiadása.

Moór Elemér: Volt-e magyar hunmonda? Budapest, 1923. 43 l. Szerző kiadása.

Papp Ferenc: Báró Kemény Zsigmond. Második kötet. Budapest, 1923. 585 l. A M. T. Akadémia kiadása.

Pataky Arnold: A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások története. Budapest, 1924. 48 l. Stephaneum-kiadás.

Prohászka Ottokár: A bünbocsánat szentsége. Budapest, 1924. 150 l. A Szent István Társulat kiadása.

Riedl Frigyes: Petőfi Sándor. Budapest, 1923. 236 l. Kisfaludy-Társaság kiadása.

Schmidt József: Az ind filozófia. Budapest, É. n. 119 l. Szabad Iskola. IX. Genius-kiadás.

Schmidt József: A nyelv és a nyelvek. Budapest, 1923. 240 l. Athenaeum-kiadás.

Sebestyén Károly: A római irodalom kis tükre. Budapest, É. n. 160 l. Athenaeum-kiadás.

Sik Sándor: A magyar irodalom rövid ismertetése. Budapest, 1923. 163 l. Németh József kiadása.

Stolpa József: A közigazgatás és bíraskodás elválasztása a katolikus egyházban. Budapest, 1924. 78 l. Stephaneum R. T. kiadása.

Szinnyi Ferenc: Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Budapest, 1924. 26 l. Stephaneum-kiadás.

Szomolányi József, Báró Eötvös József: A falu jegyzője. Rövidített iskolai kiadás. Két kötet. Budapest, 1923. 155 és 217 l. A „Magyar Jövő“ Toldy-könyvtára 17–20. sz. Magyar Jövő kiadása.

Trikál József: Természetbölelelet. Budapest, 1924. 149 l. Szent István Társulat kiadása.

Vargha Damján: Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. Kódexirodalmi tanulmány. Budapest, 1923. 36 l. Szent István Akadémia kiadása.

Walter János: Isten képe a természetben. Budapest, 1924. 163 l. A Szent István Társulat kiadása.

Weszely Ödön: Bevezetés a neveléstudományba. Budapest, 1923. 451 l. Eggenberger-féle könyvkereskedés (Rényi Károly) bizománya.

Báró Wlassics Gyula: Deák Ferenc. Budapest, 1923. 169 l. A Magyar Jogászegylet kiadása.

Zlinszky Aladár: Klasszicizmus és romanticizmus. Budapest, 1924. 50 l. Stephaneum-kiadás.

Zoltvány Irén: Erotika és irodalom. Budapest, 1924. 221 l. A Szent István Társulat kiadása.

Ifj. Zulawski Andor: Írás Adyról. Budapest, É. n. 160 l. Renaissance-kiadás.

Egyéb könyvek.

Ady Endre: Levelek Párisból. Budapest, 1924. 176 l. Amicus-kiadás.

A magyar kir. József-műegyetem ötven éves jubileuma. 1872—1922. Budapest, 1922. 38 l.

Aldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. II. Címereslevelek. Budapest, 1923. 160 l. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának kiadása.

Bártfai Szabó László: Gróf Széchenyi István könyvtára. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. VIII. Budapest, 1923. 102 l. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának kiadása.

Benedek Elek: Petőfi. Dicsőszentmárton, 1922. 79 l. Erdélyi Irodalmi Társaság kiadása.

Dános Árpád: A létminimum kérdése a nemzeti termelés szempontjából. Budapest, 1923. 38 l. Athenaeum-kiadás.

Erdősi Károly: A hetvenöt éves Szent István Társulat. Budapest, 1923. 173 l. Szent István Társulat kiadása.

Ferenczy Viktor: A nyugvó elektromosság kísérletekben. Budapest, 1923. 92 l. A Zászlónk Diákkönyvtára. 60—61. szám. Magyar Jövő kiadása.

Feszty Árpádné: *Amik elmentek...* Budapest, É. n. 110 l. Athenaeum-kiadás.

Hatvany Lajos: *Feleségek felesége.* Petőfi mint völegény. Budapest, 1919. 354 l. Pallas-kiadás.

Kontraszty Dezső: *Történelmi és földrajzi összefoglalások 1922-ig.* Érettségi segédkönyv. Szeged, 1923. 256 l.

Körös Endre: *Petőfi és a magyar nemzet.* Pápa, 1923. 19 l. Kiadta: Pápa város tanácsa.

Kuzsinszky Bálint: *Aquineum.* Az ásatások és múzeum ismertetése. Budapest, 1923. 44 l. Budapest székesfőváros kiadása.

Madonna-könyv. A festőművészet 60 remeke. Sik Sándor versével. Budapest, É. n. 64 l. A Szent István Társulat kiadása.

Müller Lajos S. I.: *Az első parancs.* Keresztény Kis Könyvtár. Budapest, 1924. 67 l. A Szent István Társulat kiadása.

Müller Lajos S. I.: *A második parancs.* Keresztény Kis Könyvtár. Budapest, 1924. 64 l. A Szent István Társulat kiadása.

Müller Lajos S. I.: *A harmadik parancs.* Keresztény Kis Könyvtár. Budapest, 1924. 64 l. A Szent István Társulat kiadása.

Nádai Pál: *Könyv a gyermekről.* Budapest, É. n. 192 l. Franklin-kiadás.

Perczelné Kozma Flóra: *Channing szelleme.* Budapest, 1923. 18 l. A Budapesti Unitárius Egyházközség kiadása.

Szabó István Andor: *Az úri leány.* Kolozsvár, 1923. 85 l. Az Erdélyi Magyar Lányok kiadása.

Venetianer Lajos: *A magyar zsidóság története.* Budapest, 1922. 488 l. Fővárosi Könyvkiadó R. T. főbizománya.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Alszeghy Zsolt titkári jelentése

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1923. évi működéséről.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Amikor most Társaságunk XII. esztendejéről kell beszámolómat elmondanom, rövidre foghatom jelentésemet. Az, ami szorosán Társaságunk életéről jelenteni valóm, nagyon kevés, — arról pedig, hogy ennek a lanya élettevékenységnek mi az oka, a mai viszonyok között szólni nem érdemes, — nem érdemes egyrészt azért, mivel irodalmi állapotaink jelenében minden megállapítás haszon nélkül való és eredménytelen, — másrészt, mivel a konkretizálás talán személyi érdekeket is érintene, az pedig nagyon áldatlan dolog lenne. Csupán egyik élő poétáknak keserű szavát panaszolja ajkam: „A békés jóság gyöngeség itt, Kaján fölennyel annak nézik,

S félrelökik vagy marják, tépik, Halkan döfik és szíven vérzik, Elgáncsolják a cél előtt Lármás, izgága törtetők... Ki göggel nem hivalkodik: „Világtól elmaradt.“ Ki becsülettel dolgozik: Jutalma éhfalat. Ki olajágot tart kezébe': Bunkóval leverik. Ki hittel néz Isten egére: A sárba keverik... Ki vésszel bátran szembefordul: Azt hátba támadják gaz orvul. És elterül és elmerül A jó, a hü, igaz. S röhögve fölébe kerül Az orv, hazug, a gaz.“ — Csak ezzel, a jelen állapotát festő keserű képpel tudom megértetni azt a fonnyadást, melyet nemcsak Társaságunk életében, de tudományunk tevékenységében is látok. Annak, hogy tudományunk munkája Társaságunkon kívül is egyre lanyhul, nyilván nemcsak a nyomdai viszonyok adják az okát. A tudományos munka mindig is nagy önmegtagadást követelt művelőtől, de az igazságos elismerés reménye lehetett valamelyes biztató, — ma, amikor a megélhetés gondja ezerszerre jobban önmegtagadássá tesz minden tudományos munkát, a szomorú tapasztalatok sora öli meg a kedvet és ambíciót. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy Társaságunk élete sem olyan eleven, mint volt régebben. Társaságunk életének érverését, folyóiratunk sorsát, közömbös szemmel nézik mindazok, akik külső pozíciójukkal egy kis fáradozással sokat tehetnének annak erősítésére: az irodalmi kritika pártatlanságát félrevezető álöltözetnek használó napilapkritika arról sem győzi meg őket, hogy folyóiratunk a napipolitikától és kottériáktól független irodalmi kritikának milyen fontos és nélkülözhetetlen szerve volt és Jehetne újra, — a pozíciókból szóló tudományos kritika pedig túlságos érzékenységében nem látja be, hogy minden idők tudósai mennyi hasznot merítettek abból a becsületes, őszinte, bátor és elfogulatlanul igazságos kritikából, amelyet a mi folyóiratunk állított eszményül maga elé. Így azután Társaságunk, amelytől a kezdőember pozíciója kiküzdését nem remélheti, amely béna életszervével a törekvő tudományos munkát felkarolni sehogysem bírja, valljuk meg, alsóbbrangú tudományos szervvé lett, amelynek élete néhány felolvasásban merül ki, — s amelyet épp ezért csak azok éreznek szívükhöznoótnak, akiket másutt való hangosabb érvényesülés máshová nem vont és azok a kevesen, akik a megalapítás óta meg nem szünő szeretettel ragaszkodnak hozzá. Cáfolhatatlan bizonyosága ennek felolvasó üléseink képe, előadóink és hallgatóink kis száma, — mert ezt a megélhetés által kikényszerített elfoglaltság semmi-

esetre sem magyarázza meg teljesen —, de talán még világosabban igazolja az a kudarc, amely a szerkesztőségnek a folyóirat pénzbeli megsegítésére vonatkozó kérését érte. Jellemzőnek tartjuk, hogy mindössze két tagtársunknak jelentősebb adományáról számolhatunk be (Pintér Jenő 10.000 és György Lajos 60.000 koronás adományáról), a választmány kérésére pedig mindössze nyolcan egészítették ki alapítótagsági díjukat: Morvay Győző és Horváth János 200, Baumgartner Alajos 300, Pintér Jenő 800, Madarász Ernőné, Vikár Béla és Schusehny Aurél 1000, Alszeghy Zsolt 10.000 koronával, — új alapítótagul pedig Festetich Kristóf gróf jelentkezett 100.000 koronával. Annál melegebb hálával kell megemlékeznem Baros Gyula társunkról, akinek fáradozása a Tébé-től 150.000, a Takaré- és Vásárpénztár igazgatóságától 25.000 koronás adományt eszközölt ki, — köszönetet mondva egyszermind a két pénzügyintézetnek is a nemes segítségért. Mivel a tagsági díjak beküldésében sem mutatkozott nagyobb buzgalom, Társaságunk az adományokon kívül jóformán arra a 175.000 koronára volt utalva, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ügyszeretete államsegélyként juttatott Társaságunknak. Jelentésemben hálával kell regisztrálnom az ő jóságát. Nem esodálható tehát, hogy folyóiratunk mindössze egy 5 és $\frac{1}{4}$ íves füzetben jelent meg, és az előreboesátottak után az sem, hogy felolvasóülést hatot tartottunk. A M. Tud. Akadémia ugyanis a terem fűtésének és világításának költségeit a vendégül látott társaságokra kellett, hogy hárítsa. Egyik ülésünket (műsorán Szász Károly elnöki megnyitója és Morvay Győző tanulmánya szerepelt) Madách Imre emlékezetére szenteltük, egy másikon Szigetvári Iván Pákh Albert emlékezetét újította fel, a többin pedig Gulyás Pál (A könyv története), Dézsi Lajos (Magyar haláltáncversek), Vikár Béla (A magyar vers Petőfinél), Móhr Elemér (A német hősmonda hazánkban), Négyesy László (Vers-tani tanulmányok) és Harsányi István (Irodalomtörténeti kutatásaimból) tagtársaink mutatták be becses tanulmányaikat. Mivel folyóiratunk szűk terjedelmével a teljes tanulmányokat közölni nem tudta, óhajtható lenne, ha legalább rövid, néhány soros regisztrálását adhatná a felolvasott tanulmányok új, tudományos megállapításainak. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak abból a nagy tervéből, amely az összes magyar tudományos társaságokat egybefoglalná, az a reményünk, hogy

folyóiratunk újra többször, legalább negyedévenként, megjelenhetik és ezzel Társaságunk testében a vér újra lüktetőbb mozgásba jöhet. Ezzel a reménnyel és vágygal eltelve, kérem jelenlésem szíves tudomásulvételét.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1923. évi október 13-án tartott választmányi üléséről.

Elnök: Szász Károly.

Titkár jelenti, hogy a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségétől átirat érkezett, hogy az Irodalomtörténeti Társaság képviseltesse magát egy taggal a Szövetség közgyűlésén. Pintér Jenő vállalja a megbízó tagságot.

Titkár közli a M. Tud. Akadémia átiratát a terem használatának feltételeit illetően.

A Madách-bizottság jelentést tesz az emlékünnap részletes programjáról.

Pintér Jenő a pénztáros helyett jelenti, hogy a Társaságnak adóssága nincs, a folyóirat számlája ki van fizetve.

A választmányi ülést felolvasó-ülés előzte meg, melyen Harsányi István *Irodalmi kutatásainak eredményeiről* számolt be.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1923. évi december 7-én tartott választmányi üléséről.

Elnök: Négyesy László. — A titkár jelentésére a választmány Pintér Jenő szerkesztőt küldi ki a M. Tudományos Társulatok könyvkiadó vállalatának tanácsába. A közgyűlés előkészítésére, a választmány harmadolására a szerkesztő, titkár és jegyző, a pénztárvizsgálatra Gulyás Pál és Perényi József, a tiszti megújító javaslat megtételére Baros Gyula, Gulyás Pál és Kisparti János kaptak megbízást.

Gróf Festetich Kristófot alapítótagul vette fel a választmány és 100.000 koronás alapítványát megköszöni.

A választmányi ülést Madách-emlékülés előzte meg, amelyen Szász Károly *Madách politikai szerepléséről* szökött, Morvay Győző pedig a *Madách-probléma mai állását* ismertette.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1924. évi február hó 9-én
tartott felolvasó-üléséről.

Elnök: Négyesy László. — Perényi József felolvasása:
A mai erdélyi irodalom.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1924. évi március 7-én
tartott közgyűléséről.

1. Zoltvány Irén alelnök az *Irodalom és erkölcs* problémájáról tartott megnyitó előadást.

2. Dézsi Lajos alelnök *Riedl Frigyes az irodalomtörténet-író, a kritikus* c. felolvasásával áldozott a Társaság egykori kiváló tagja emlékezetének.

3. Alszeghy Zsolt felolvassa titkári jelentését.

4. A titkár bejelenti a belügyminiszteri újabb rendelet értelmében szükségessé vált alapszabály-módosításokat. Ezeket a közgyűlés elfogadja.

5. Perényi József és Gyulás Pál a számvizsgáló bizottság nevében tesz jelentést a pénztár állapotáról. A Társaság bevétele: 3,005.748 K. Kiadása: 55.885 K. Pénztári maradvány 2 millió 249.853 K. Javasolja, hogy a Társaság a pénztárosnak adja meg a fölmentést, egyben fejezze ki neki köszönetét. Az elnök a pénztárosnak és az egész tisztikarnak önzetlen munkájukért a közgyűlés nevében meleg szavakkal mond köszönetet.

6. A titkár előterjeszti a választmánynak megújító szavazás alá kerülő tagjait. Új tagul ajánlja Szira Bélát. A közgyűlés egyhangúlag magáévá teszi az előterjesztést.

7. A tisztikart egyhangú lelkesedéssel ismét megválasztja a közgyűlés. A bizalomért az elnök a tisztikar nevében köszönő szavakkal adózik a közgyűlésnek.

8. Az elnök javasolja, hogy az évi tagdíjat 10.000 koronára emelje fel a Társaság. A közgyűlés ehhez hozzájárul.

9. Az elnök indítványozza, hogy a Társaság felirattal köszönje meg Klebelsberg Kunó gróf miniszter úrnak az állami segélyt. Az indítványt elfogadja a közgyűlés.

A közgyűlést választmányi ülés előzte meg, amelyen a választmány hozzájárult a közgyűlésen tárgyalandó titkári és pénztárosi javaslatokhoz.

Régi nyomdánk.

Folyóiratunk — megalapítása óta — a Franklin-Társulat nyomdájában készült. A Társaság kiváló igazgatói, művezetői és munkásai szeretettel gondozták, szedték, nyomták és küldték szét minden füzetét. Izlés, pontosság, gyorsaság, előzékenység jellemezte e nyomdát s ezért — amikor Társaságunk új nyomdához fordult — nem távozhatunk el anélkül, hogy régi technikai munkatársainknak szíves köszönetet ne mondjunk tizenkét esztendei fáradságukért.

Tagjainkhoz és előfizetőinkhez.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság több helyről kap jelentékeny anyagi segítséget, de még így is súlyosan ráfizet az Irodalomtörténet minden egyes füzetére. Azért is folyóiratunkat ezúttal csak azoknak küldjük meg, akik ezévi fizetési kötelezettségüket pontosan teljesítették. Ezeknek a tagjainknak és előfizetőinknek névjegyzéke megtalálható a folyóirat borítéklapjain.

Azon hátralékos olvasóink számára, akik tagsági díj fejében június hó 1-ig beküldenek tizezer koronát, pótlólag még eljuttatjuk ezidei évfolyamunkat, de akik ezen időponton túl küldik be tagsági díjukat, azoktól az idei évfolyamért húszezer koronát kérünk. — Az évi előfizetés díja június hó 1-ig húszezer korona, azontúl negyvenezer korona.

A pénzküldemények és megrendelések Ágner Lajos pénztáros címére küldendők. (Budapest, I. Bors-utca 10. szám.)

A kéziratokat, cserepéldányokat és ismertetésre szánt könyveket Pintér Jenő szerkesztő veszi át. (Budapest I., Attila-utca 1. szám.)

A többi ügyet, így a tagsági bejelentések és mindennemű fölszólalások dolgait, Alszegehy Zsolt titkár intézi. (Budapest II., Irma-tér 3. szám.)

A folyóirat most megjelent füzete kapható a Széchenyi-könyvkereskedésben (Rákóczi-út 1.) és a Studium-könyvkereskedésben (Múzeum-körút 21.) is.

Eszerint 1924 június 1-től kezdve az Irodalomtörténet évi díja tagjaink számára húszezer korona, előfizetőink számára negyvenezer korona. Tagul jelentkezhetik, az évi díjnak a pénztároshoz való beküldése mellett, minden érdeklődő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök nem lehetnek tagok, csak előfizetők.

Alapító tagdíjat csak a békebeli kétszáz koronának megfelelően átszámított összegben fogadunk el. Külön adományokat folyóiratunk fenntartására hálás köszönettel vesszünk.

A jövő évre szóló tagsági díjak (20.000 K) és előfizetési összegek (40.000 K) beküldését legkésőbb 1925 január havának legelejére kérjük.

NÉVMUTATÓ.

Ady Lajos 28.	Hajnóczy Iván 34.	Reményik Sándor 15.
Ambrus Zoltán 29.	Hegedüs István 34.	Rés János 39.
Babits Mihály 20.	Hegyi István 23.	Riedl Frigyes 27.
Balogh Károly 28.	Herczeg Ferenc 26.	Rudnyánszky Róza 39.
Bartóky József 23.	Jancsó Lajos 38.	Sik Sándor 14.
Battlay Geyza 35.	Kabos Ede 38.	Surányi Miklós 23.
Beöthy Zsolt 28.	Karczag Vilmos 38.	Szabó Dezső 23.
Bónyi Adorján 22.	Komáromi János 21.	Szabó Lőrinc 17.
Csúri Bálint 33.	Kosáryné Réz Lola 22.	Szántó Kálmán 39.
Dalmady Ödön 33.	Körmendy Viktor 39.	Szegedi István 22.
Dézi Lajos 26.	Kőszegi László 29.	Szendrey Zsigmond 35.
Domonkos István 36.	Krecsányi Ignác 39.	Szerényi Adrienne 40.
Donázy Ferenc 36.	Landauer Béla 39.	Szigetvári Iván 35.
Elek Oszkár 33, 34.	Majdik Árpád 39.	Sziklay Szeréna 40.
Erdős René 22.	Mécs László 17.	Szikra 23.
Éble Gábor 36.	Méhely Kálmán 39.	Szomorj Dezső 25.
Fábián Ernő 23.	Méray Horváth Károly 22.	Tar Lajos 40.
Feszty Árpádné 28.	Miklós Ödön 39.	Tersánszky Jenő 23.
Gaál Sándor 23.	Miklóssy Ilona 22.	Tompa László 18.
Gagyhy Dénes 37.	Móricz Zsigmond 21, 25.	Vargha Gyula 19.
Gáspár Ferenc 37.	Ölvedi László 19.	Varságh János 19.
Gébay Miklós 37.	Papp Viktor 29.	Zilahy Lajos 23.
Giesswein Sándor 37.	Pekár Imre 39.	Zoltvány Irén 13.
Gyomai Zsigmond 37.	Perényi József 35.	Zsigmond Ferenc 28.
Gyökössy Endre 19.	Radványi Kálmán 19.	Zsolt Béla 18.
Gyöngyi Izsó 37.	Rákosi Viktor 39.	Walter Gyula 19.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides: Ludovicus Dézi, Julius Vizsota, Carolus Szász, Irenaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszegehy. Moderator ephemeridis societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Ludovicus Ágner.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy. Stellenvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézi, Julius Vizsota, Karl Szász, Irenaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszegehy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenerwalter: Ludwig Ágner.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Argumentum :

Oratio sollemnis praesidis societatis Irenaci Zoltvány. — Brevis conspectus librorum anno 1923. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Archivum manuscriptorum. — Scriptores emortui. — Libri novi. — Acta Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

XIII. Jahrgang.1924.**Litteraturgeschichte.**

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Litteraturgeschichte.

Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften.

Inhalt :

Eröffnungsrede des Vorsitzenden Irenaeus Zoltvány. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1923 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschaу. — Eingesandte Manuscripte. — Verstorbene Schriftsteller. — Neue Bücher. — Nachrichten der Ungarischen Gesellschaft für Litteraturgeschichte.

TARTALOM.

Elnöki megnyitó beszéd	3
Összefoglaló könyvszemle	14
Folyóiratok szemléje	30

Figyelő.

Kézirattár	33
Elhunytak	35
Új könyvek	41
Társasági ügyek	48
Névmutató	54

 Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Pintér Jenő. Budapest, I., Attila-utca 1.

M. Tud. Társ. Sajtóvállalata Rt. Budapest. — Szabó T. István.

